

Razumkov
centre

ФАКТОР ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИКИ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Проект здійснено за сприяння
Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні

КИЇВ-2020

З М І С Т

Фактор громадської думки у формуванні політики врегулювання російсько-українського конфлікту: можливості та ризики	3
1. Мир і народовладдя як пріоритети Президента В.Зеленського	5
2. Конфлікт очима громадян	8
• Загальні оцінки ситуації у країні, перспектив подолання існуючих проблем, діяльності керівництва держави	
• Сторони та цілі конфлікту	
• Бажані, припустимі та неприйнятні варіанти майбутнього окупованих територій	
• Ставлення до окремих мирних ініціатив	
• Доцільність та можливі наслідки референдуму	
• Поінформованість, уявлення, припущення	
Таблиці і діаграми	16

Стаття

Окремі кроки з врегулювання конфлікту: пошук балансу між національними інтересами, громадською думкою та невідворотністю компромісів	36
• Ініціативи української влади – пошук компромісів	
• Реалії врегулювання конфлікту на Донбасі	
• Стратегія деокупації і реінтеграції ОРДЛО	
• Врахування громадської думки	

ФАКТОР ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИКИ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Громадська думка як форма вияву суспільної свідомості (сукупності уявлень, поглядів, настроїв, почуттів, ідей стосовно певних аспектів суспільного буття) є важливим фактором формування державної політики. Попри особливості, пов'язані з формою державного устрою, суспільними та політичними традиціями, розвитком технологій тощо, ефективність урядування влади великою мірою залежить від здатності враховувати фактор громадської думки у своїй діяльності, розуміння можливостей, обмежень і ризиків як надмірного намагання задовольнити бажання народу, або ж іти проти волі більшості¹.

У демократичному суспільстві громадська думка виконує наступні функції:

- *інформативну* – репрезентація бачення поточної політичної ситуації очима народних мас, висвітлення суб'єктивного ставлення людей до подій, явищ, процесів дійсності;
- *комунікативну* – спілкування між владою і народом;
- *виховну* – соціалізація людей, залучених до сфери політичних відносин, вплив на поведінку людини, окремих соціальних груп;
- *регулятивну* – формування соціальних, політичних, культурних, моральних правил і норм у суспільстві, цінностей і цілей функціонування та розвитку суспільства та держави.

У рамках відносин “суспільство-держава”, залежно від завдань та етапів формування політики, регулятивна функція громадської думки може мати

¹ Див., наприклад: Public opinion and government, Britannica, www.britannica.com/topic/public-opinion/Public-opinion-and-government; Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л.М.Герасіна, В.Л.Погрібна, І.О.Поліщук та ін., за ред. М.Требіна), 2015р.; Соловьев А.И., Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов, 2000г.

директивний (вибори, референдум) або консультативний (масове соціологічне опитування) характер і бути джерелом:

- *прогнозування та цілевизначення* – виявлення нагальних потреб і проблем суспільства, визначення напрямів і цілей розвитку, прийнятних способів діяльності держави і суспільства;
- *легітимації дій держави* – у випадку збігу державних рішень з громадською думкою, чи протестної реакції суспільства – у випадку значущих розбіжностей;
- *оцінки та моніторингу* згаданих збігів і розбіжностей.

Громадська думка бере початок з індивідуальних думок людей з приводу суспільних проблем, що торкаються їх інтересів, і через багатогранні процеси соціальних відносин і комунікації інтегрується в загальну думку певних соціальних груп і мас людей. Як і саме суспільство, громадська думка є неоднорідною, суперечливою, а з певних питань – конфліктною. Вона жодним чином не може вважатися “істиною в останній інстанції”, але в розумному поєднанні з науковою та експертною думкою є обов’язковим елементом формування державної політики.

У цій публікації представлені результати соціологічного опитування та зроблені на їх основі експертні оцінки збігів і розбіжностей у позиціях влади та суспільства стосовно шляхів відновлення миру та територіальної цілісності. Пропонуються також відповідні рекомендації стосовно необхідності, можливостей, обмежень і ризиків використання громадської думки під час формування та реалізації політики врегулювання російсько-українського конфлікту. Аналіз розширених результатів соціологічного дослідження дає можливість кращого розуміння позицій громадян стосовно шляхів відновлення миру, їх ставлення до нових мирних ініціатив і окремих кроків влади, спрямованих на врегулювання конфлікту.

Результати дослідження, на наш погляд, представлятимуть інтерес не лише для українських політиків, експертів і широкої публіки, але й для міжнародних партнерів з точки зору врахування фактору впливу громадської думки на формування та реалізацію державної політики врегулювання конфлікту, прогнозування можливих наслідків для переговорного процесу та внутрішньополітичної стабільності від реалізації чи відтермінування окремих миротворчих ініціатив.

1. МИР І НАРОДОВЛАДДЯ ЯК ПРІОРИТЕТИ ПРЕЗИДЕНТА В.ЗЕЛЕНСЬКОГО

Відновлення миру на Сході України – одна з ключових обіцянок В.Зеленського як кандидата та обраного Президента² і одне з головних суспільних очікувань від діяльності Президента та його команди³. Ще однією “родзинкою” політичного кредо (стилю) В.Зеленського стала ідея запровадження народовладдя: “кожен з нас – президент”, “кожен з нас несе відповідальність за країну”⁴.

Отримавши за результатами виборів безпрецедентний кредит народної довіри (73% на президентських виборах, “Слуга Народу” – 254 місця у Верховній Раді), нова владна команда почала активно втілювати власний “мирний план”. За відсутності публічної стратегії, в основу зазначеного “плану” дій лягли прості рішення-гасла, які сприяли перемозі на виборах, а тепер мали б принести і мир Україні, і ще більшу народну підтримку Президенту В.Зеленському та його політичній силі.

Наразі немає підстав для висновків, що результати перших півтора року діяльності (якими пишається В.Зеленський⁵), кардинально покращили перспективи відновлення миру на Донбасі. Позитивні зрушення мають переважно локальний характер, а ключові протиріччя між РФ і Україною та переговорні позиції Кремля залишилися незмінними.

Окремі мирні ініціативи української влади сприймалися як спроби перетину “червоних ліній” та викликали активну реакцію з боку патріотично

² Зеленський: наше найперше завдання – припинення вогню на Донбасі. – Радіо Свобода, 19 травня 2019р., www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyy-donbas/29952121.html.

³ На думку 71,5% опитаних першочерговою дією Президента В.Зеленського та його команди мало стати “припинення вогню на Донбасі” (повернення Криму – 6,5%). Докладно див.: 100 днів після президентських виборів: оцінки та очікування громадян. – Фонд Демократичні ініціативи ім.І.Кучеріва, 28 серпня 2019р., https://dif.org.ua/article/100-dniv-pislya-prezidentskikh-viboriv-otsinki-ta-ochikuvannya-gromadyan?fbclid=IwAR3UxxXdkSsmjcsXtK8zL_puakar1Pn7tkNW9Pd1m-h5EmNYU5LPGb8thMg#.XWY6z14c0mU.facebook.

⁴ Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 20 травня 2019р., www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489.

⁵ “У нас була зустріч у Нормандському форматі, ми повернули 140 людей, які були за ґратами,... 75 днів не стріляють”. Див.: Володимир Зеленський: якщо не закінчу війну, потрібна інша людина. – BBC, 12 жовтня 2020р., www.bbc.com/ukrainian/features-54453711?fbclid=IwAR1URgJFadXUvx7D9qJsE9bKn6EjGcCXWN7moky4vCR_UH0axjBPraBXIxl.

налаштованої частини суспільства, політичних опонентів і, навіть, усередині “Слуги Народу”. Впевненість у широкій народній підтримці певний час дозволяла ігнорувати критику з боку політичної опозиції, а також вибірково реагувати на вимоги тієї частини суспільства, яка активно реагує на будь-які прояви (спроби) “зради” з боку української влади.

Президентська команда демонструє доволі специфічне ставлення до громадської думки, ухвалюючи популістські рішення в одних випадках або ж нехтуючи позицією якщо не більшості, то суттєвої частки громадян під час ухвалення інших, можливо необхідних і важливих, але непопулярних рішень. Важко оцінити, наскільки ретельно в кожному з випадків – і чи взагалі – у владних кабінетах оцінюються можливі коротко- та довгострокові наслідки для не лише політичних рейтингів, але й для процесу мирного врегулювання, переговорних позицій, національних інтересів і міжнародного іміджу України.

Шанси на успіх такої політики очевидно залежать від низки факторів і, насамперед, здатності влади постійно демонструвати проміжні результати (реальні або уявні) і таким чином зберігати прийнятний рівень суспільної підтримки. Не менш важливим є часовий фактор, або ж кредит терпіння, який суспільство готове надати владі перш, ніж висловити вотум недовіри на чергових виборах, або на “Майдані”.

Дані багаторічного моніторингу громадської думки наочно відображають ключову проблему української політики врегулювання конфлікту, що полягає у відсутності чіткої стратегії та покрокового плану її реалізації. За наявності суспільно-політичного консенсусу стосовно необхідності відновлення миру та територіальної цілісності, існують суттєві відмінності в баченні шляхів досягнення цієї мети, окремих кроків на шляху до миру, а також ціни (меж компромісу/червоних ліній), яку українці готові платити за мир. У багатьох випадках частки громадян, які підтримують діаметрально протилежні варіанти, є практично однаковими – близько третини. Крім того, доволі часто спостерігаються значимі відмінності, залежно від регіону проживання, політичних симпатій, джерел інформації тощо.

За таких умов будь-яке політичне рішення отримує схвалення лише частини суспільства, навіть якщо вона є більшістю. Оскільки результати опитування відображають суспільну думку станом на “вчора”, то доволі ризикованим є припущення, що прихильники запропонованого рішення не змінять своєї думки, спостерігаючи за процесом реалізації бажаних рішень

під впливом цілеспрямованих інформаційних атак та, особливо, побачивши проміжні та кінцеві результати.

Ще більш ризикованим є розрахунок влади на готовність громадян визнати спільну з політиками відповідальність у разі настання неочікуваних наслідків політичного рішення, ухваленого переважно на підставі “волі народу”, а не за результатами професійної експертної роботи, вибору найкращої альтернативи з числа можливих варіантів.

Особливо небезпечно покладатися на громадську думку, коли суспільство штучно поділено на сегменти, що зазнають впливу багатьох зацікавлених гравців, більш активних та ефективних, ніж держава. Неспроможність держави забезпечити належний рівень інформування громадян та суспільної довіри до офіційної інформації відкриває широкі можливості для маніпулювання громадською думкою. У такому випадку уряд матиме справу не з інформованою громадською думкою, а з продуктом ворожих маніпуляцій: спотвореною реальністю (хунта, розп’яті хлопчики, народ Донбасу), емоційними судженнями (зрада-перемога), нав’язаними наративами (внутрішній конфлікт) тощо. Головною метою таких маніпуляцій із формування громадської думки є підштовхування влади до ухвалення бажаних для зацікавленої сторони рішень.

У будь-якому випадку, у процесі формування державної політики фактор громадської думки має враховуватися у більш широкому контексті, ніж прагнення задовольнити “волю народу”. Невід’ємними елементами процесу формування та реалізації політики є ефективна комунікація, що передбачає не лише об’єктивне та про-активне інформування громадян, боротьбу з ворожою пропагандою, але й наявність надійних каналів зворотного зв’язку “влада-суспільство”. Ефективна комунікація влади із суспільством також не можлива без максимально можливого залучення у союзники неурядових партнерів: ЗМІ, експертів, громадських активістів та інших “опініон-мейкерів”.

2. КОНФЛІКТ ОЧИМА ГРОМАДЯН

З метою виявлення пріоритетів громадської думки стосовно окремих аспектів російсько-українського конфлікту на Донбасі та процесу мирного врегулювання Центр Разумкова провів соціологічне дослідження⁶. Нижче наведені узагальнені висновки експертного аналізу результатів цього опитування, а розгорнуті результати наводяться у вигляді діаграм і таблиць, поданих далі.

Загальні оцінки ситуації у країні, перспектив подолання існуючих проблем, діяльності керівництва держави

З огляду на тісний взаємозв'язок між різними аспектами державної політики та життєдіяльності суспільства, ставлення громадян до дій влади у сфері врегулювання конфлікту впливає на загальну оцінку дій влади; і навпаки – підтримка громадянами політики із врегулювання конфлікту або критичне ставлення до неї залежать від їх оцінки політики влади загалом.

Протягом року спостерігається зменшення частки громадян, які вважають, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі. Відповідно, зростає частка тих, хто має протилежну точку зору і зменшується частка тих, хто не визначився. Так, порівняно з вереснем 2019р., частка оптимістів знизилася з 57,2% до 21,6%, песимістів – зросла з 16,8% до 61,3%, на 9% менше стало тих, хто не міг визначитися (діаграма “Якщо говорити в цілому, події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?”, с.16).

Водночас, доволі високим є рівень очікувань стосовно здатності України подолати існуючі проблеми і труднощі, якщо не протягом найближчих кількох років (20,2%), то у більш віддаленій перспективі (47,2%) (діаграма “Чи здатна Україна подолати існуючі проблеми і труднощі?”, с.16).

Важко сказати, наскільки респонденти пов'язують часові рамки власних сподівань із тривалістю повноважень діючого Президента, але ставлення громадян до дій і заяв В.Зеленського стосовно відновлення миру на Донбасі є більш позитивним, ніж до його дій та заяв на більшість інших тем. Так, позитивні оцінки зусиль, спрямованих на встановлення миру на Донбасі (37,1%), значно переважають оцінки діяльності В.Зеленського на інших пріоритетних напрямках: боротьба з корупцією у попередній владі (22,4%), боротьба з корупцією у нинішній владі (24,9%), внутрішня політика (28,1%), боротьба з епідемією коронавірусу (27%) (діаграма “Як Ви ставитеся до дій і заяв В.Зеленського на такі теми?”, с.16).

⁶ Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова 16-22 жовтня 2020р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2 021 респондент віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

Важливо зазначити, що саме “зусилля, спрямовані на встановлення миру на Донбасі” є найбільш вагомим фактором формування ставлення громадян до діяльності Президента (46%). Міжнародна політика, наприклад, хоч і отримала 35,1% позитивних відгуків в оцінках, але є фактором найбільшого впливу на загальне ставлення лише для 18,4% (діаграма “Дії і заяви В.Зеленського на які теми найбільше впливають на Ваше ставлення до нього?”), с.17).

Відносно високий рівень схвалення миротворчих зусиль та їх важливість як домінуючого фактора формування ставлення громадян до В.Зеленського є ознакою того, що саме цей напрям й надалі залишатиметься пріоритетним для Президента та його команди. Водночас, виникають певні ризики для формування та реалізації політичних рішень, а саме зміщення пріоритетів у бік популістських заходів, прагнення швидкої демонстрації символічних результатів і кількісних показників, фокусування на тактичних цілях урозріз із довгостроковою стратегією (якщо така існує). Актуальність таких ризиків зростатиме мірою наближення *дедлайнів* виконання обіцянок, а також наступних виборчих перегонів⁷.

Сторони та цілі конфлікту

Абсолютна більшість (64,6%) опитаних громадян вважають конфлікт на Донбасі російсько-українським (не внутрішнім), у якому Росія має за мету отримання контролю на усю Україною (68% з тих, хто вважає конфлікт російсько-українським, та 43,9% усіх опитаних). Попри наявність помітних регіональних відмінностей у частках громадян, які підтримують різні точки зору стосовно природи конфлікту, домінуючим залишається сприйняття конфлікту як міждержавного. Навіть на Сході та Півдні України, де понад чверть опитаних (29,8% і 28,7%, відповідно) вважають конфлікт внутрішнім, частка тих, хто поділяє офіційну та домінуючу в суспільстві точку зору переважає (39,9% і 47,1%, відповідно). Примітно також, що саме на Сході та Півдні є значно вищою частка тих, хто не має відповіді на це питання (діаграми “Чим є конфлікт на Донбасі?”, “Якою є мета Росії у цьому конфлікті?”, с.17-18).

⁷ Якщо я не зможу закінчити війну, значить потрібно, щоб прийшла інша людина, яка спроможна закінчити цю трагічну історію між нашими країнами. – BBC News Україна, 12 жовтня 2020р., www.bbc.com/ukrainian/features-54453711?fbclid=IwAR1URgJFadXUvx7D9qJsE9bKn6EjGcCXWN7mokj4vCR_UH0axjBPRaBXlxl.

Було б абсолютно некоректно пов'язувати відмінності у ставленні жителів до природи конфлікту на Донбасі лише з регіоном проживання. Рівною мірою це застереження стосується відмінностей в оцінках тих, у кого є або немає родичів і близьких знайомих в ОРДЛО, а також учасників бойових дій і їх родичів. Результати опитування свідчать, що останні два чинники принципово не впливають на позиції респондентів.

Домінування громадської думки стосовно конфлікту як міждержавного, а не внутрішнього, є позитивним фактором впливу на офіційну політику. Офіційна риторика та практичні рішення, що ідуть врозріз з позицією абсолютної більшості суспільства несуть прямі ризики щонайменше падіння рейтингів В.Зеленського та правлячої партії, а в окремих випадках – ризики більш активної демонстрації незгоди з державною політикою⁸.

Бажані, припустимі та неприйнятні варіанти майбутнього окупованих територій

Громадська думка розділена майже навпіл стосовно варіанту відновлення контролю над окупованими територіями згідно з текстом Мінських домовленостей (особливий статус, амністія, вибори до відновлення контролю). Для 38,8% респондентів такий варіант виглядає бажаним (13,4%) або припустимим (25,4%). Водночас, 43,9% вважають такий варіант неприпустимим. Помітною є відмінність в оцінках такого варіанту жителями Півдня та Сходу України, де з ним погодилися понад 50% опитаних (таблиця “Які варіанти майбутнього непідконтрольних Україні територій Донбасу Ви вважаєте бажаним, припустимим та неприпустимим?”, с.19-21).

У разі неможливості повернення цих територій під контроль України, майже половина респондентів (вважають бажаним 15,4% та припустимим 32,9%) готові підтримати варіант де-факто ізоляції ОРДЛО (припинення усіх відносин, соціальних виплат). Такий варіант є неприпустимим для меншої, але також суттєвої частки громадян – 28,7% опитаних. Розподіл думок на Півдні та Сході суттєво відрізняється від загальноукраїнського – 33,6% та 41,1%, відповідно – вважають цей варіант неприпустимим.

Найбільш бажаним варіантом (50% опитаних) було б повернення цих територій під контроль України на умовах, що були до початку конфлікту. Якщо додати частку тих, для кого цей варіант є припустимим (25,9%), то саме такий гіпотетичний сценарій відновлення територіальної цілісності України мав би шанс підтримки переважною більшістю суспільства (75,9%). Такий варіант підтримують більшість жителів Півдня і Сходу країни – 78% та 64%, відповідно.

⁸ Заяви та ініціативи С.Сивохи (радника секретаря РНБО з питань реінтеграції і відновлення Донбасу), В.Фокіна (першого заступника голови делегації України в ТКГ) стали причиною гострої реакції з боку не лише громадськості, опозиції, але й представників правлячої партії. Див.: Бега В. Частина “слуг народу” закликали секретаря РНБО звільнити Сивоха. – Громадське ТВ, 16 березня 2020р., <https://hromadske.ua>; Фокіна звільнили з української делегації в ТКГ – ОП. – Радіо Свобода, 30 вересня 2020р., www.radiosvoboda.org/a/news-fokina-zvilnyly/30866184.html.

Абсолютно неприпустимими результатами завершення цього конфлікту для більшості громадян є відокремлення цих територій чи то з наступним приєднанням їх до Росії (69,1%), чи то з утворенням незалежних держав (60,6%). Бажаними або припустимими такі варіанти вважають близько 24% і 30% жителів Півдня та близько 17% і 24% жителів Сходу, відповідно.

Такий розподіл позицій суспільства ускладнює і без того непрості умови пошуку варіантів врегулювання конфлікту. Наступні кроки Президента, українських переговорників, законодавців у напрямі виконання політичної частини Мінських домовленостей, приречені на негативну реакцію з боку значної частини суспільства. Водночас, великим репутаційним ризиком для української влади є перспектива реалізації Росією сценарію відокремлення ОРДЛО (реального або його імітації).

Ставлення до окремих мирних ініціатив

Наступний блок питань має за мету продемонструвати приклади та спробувати з'ясувати аргументи неоднозначного ставлення громадян до деяких мирних ініціатив влади. Аналіз відповідей громадян дозволяє також до певної міри деталізувати актуальне питання можливих компромісів і “червоних ліній”, тобто ціни, яку українці готові платити за мир на Донбасі. До уваги громадян пропонувались окремі дискусійні судження, популярні в інформаційному просторі. Варто звернути увагу на значну частку респондентів, яким було важко визначитися з відповіддю на складні питання “війни та миру”.

Майже третина (30,5%) опитаних згодні з тим, що для зменшення втрат українська сторона повинна дотримуватися режиму повного припинення вогню в зоні ООС (Операції Об'єднаних Сил) за будь-яких умов. Понад третина (37,3%) опитаних вважають, що відсутність відповіді з українського боку на ворожі провокації та обстріли наших позицій призведе до збільшення втрат у майбутньому. Ще третина респондентів не змогли визначитися з відповіддю.

Водночас, спостерігається суттєва відмінність в оцінках у регіональному розрізі. Так, лише 16% опитаних на Півдні та 22% – на Сході вважають, що відсутність відповіді на провокації призведе до збільшення втрат. А близько 43% і 50%, відповідно, вважають, що для зменшення втрат Україна повинна дотримуватися режиму повного припинення вогню (діаграми “З яким судженням щодо припинення вогню в зоні ООС Ви згодні більшою мірою?”, с.22).

Половина (49,9%) громадян не згодні з тим, що заради можливості переговорів із В.Путіним у Нормандському форматі можна не відповідати на обстріли українських позицій. Згодні з такою позицією вдвічі менше респондентів (23,1%).

Для абсолютної більшості громадян неприйнятними є компроміси за рахунок суверенітету і території держави. Лише 9,2% опитаних погоджуються, що заради встановлення миру на Донбасі можна поступитися частиною суверенітету України, проти – 70,6%. Лише 13,3% вважають за можливе поступитися окупованими територіями заради встановлення миру на Донбасі, 65% – проти.

Думки громадян розділилися навколо можливості компромісу заради звільнення полонених. Близько третини (31,4%) опитаних вважають, що заради обміну можна поступитися перевагою на лінії фронту; згодні з цим 47% жителів Півдні та 41% – Сходу. Відносна більшість (41%) громадян України не згодні на подібні компроміси (таблиця “*Чи згодні Ви з такими судженнями?*”, с.23-24).

Респондентам було запропоновано оцінити шість мирних ініціатив представників влади на предмет їх відповідності цілям врегулювання конфлікту. Жодна з ініціатив влади не отримала одностайної оцінки як “важливий крок до відновлення миру”.

Навіть ініціатива з припинення вогню, яку вважають важливим кроком до миру більшість (54,5%) опитаних, іншою частиною суспільства (дещо більше третини респондентів – 35%) сприймається як одностороння поступка з боку України, що не сприяє врегулюванню конфлікту.

Також переважає позитивне ставлення до двох інших частково реалізованих ініціатив – розведення сил на окремих ділянках розмежування (46,9% і 37,6%, відповідно) та до відкриття нових пунктів пропуску (41,7% і 33,5%, відповідно).

Практично порівну розділилися позиції опитаних стосовно доцільності прямих переговорів з ОРДЛО. Односторонню поступку з боку України, що не сприяє врегулюванню конфлікту, вбачають у таких спробах 39,6% опитаних, а 40% вважають це важливим кроком до відновлення миру. При цьому, важливо звернути увагу на розподіл відповідей стосовно авторства стратегічних рішень в ОРДЛО, де лише кожен п'ятий респондент погоджується з їх повною чи частковою суб'єктністю (таблиця “*Яким чином в ОРДЛО приймаються рішення стосовно стратегічних дій щодо України?*”, с.29).

Ще дві “провокативні” ідеї – спільних з ОРДЛО інспекцій та відновлення водопостачання до Криму – сприймаються як односторонні поступки, що не сприяють врегулюванню конфлікту, відносно більшістю опитаних (45% та 48,6%, відповідно). Завдяки активній реакції з боку суспільства, влада змушена була спростовувати заяви офіційних представників, виправдовуватися та блокувати або суттєво трансформувати окремі ініціативи (таблиця “*Яким є Ваше ставлення до наступних ініціатив представників української влади?*”, с.25-26).

Що стосується ставлення до прямого діалогу Президента України з російським колегою, то 20,2% опитаних вважають, що такий діалог шкодить

інтересам України, 19,4% – що він не сприяє припиненню війни, хоч і не завдає шкоди. При цьому 44,8% поділяють точку зору Президента В.Зеленського стосовно необхідності прямого діалогу з В.Путіним (діаграма “*Чи поділяєте Ви точку зору...?*”, с.28).

Ставлення громадян до кожної з мирних ініціатив, як і самі ініціативи зазнають трансформації у процесі їх публічного обговорення, мірою появи інформації стосовно практичної імплементації. Реакція суспільства на контрпродуктивні ініціативи (спільні інспекції, відновлення водопостачання до Криму) змушує владу “давати задній хід” і, тим самим, дозволяє уникнути більш серйозних наслідків. З іншого боку, неочікувано критичні оцінки суспільством інших, дійсно важливих для процесу врегулювання кроків (припинення вогню, розведення сил, відкриття нових пунктів пропуску), мали б спонукати владу до ретельного аналізу причин такої “невдячності” та своєчасного коригування, щонайменше, інформаційної складової підготовки та реалізації мирних ініціатив. Водночас, доволі високий рівень підтримки спроб переходу до прямих переговорів з ОРДЛО (40%) свідчить про недостатнє усвідомлення простими українцями ризиків такого кроку.

Доцільність та можливі наслідки референдуму

Більше половини (53%) респондентів взяли б участь у референдумі про статус тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. При цьому, частка тих, хто вважає за необхідне винесення цього питання на референдум, складає 42,9%, тобто на 10% менше (діаграми “*Чи необхідно питання про статус тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей виносити на всеукраїнський референдум?*”, “*Якби найближчої неділі відбувався референдум про статус тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, чи взяли б Ви у ньому участь?*”, с.27).

Один з імовірних варіантів відповіді – “реінтеграція”, що повторює текст Мінських домовленостей (особливий статус, амністія, вибори до встановлення контролю), підтримують 34,6% тих, хто має намір взяти участь у референдумі. Інший, альтернативний варіант – “ізоляція” (офіційне визнання окупації цих територій та їх ізоляція до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України) підтримують більшість опитаних громадян – 51,1% тих, хто взяв би участь у референдумі. Позиції з цих питань жителів різних регіонів України є майже дзеркально протилежними. Так,

“ізоляційний” варіант підтримали б на референдумі 71% жителів Заходу та 60% Центру, тоді як на Півдні та Сході проголосували б за нього лише 26% і 31%, відповідно. І навпаки, “реінтеграційний” варіант активно підтримується жителями Півдня і Сходу (37% і 45%, відповідно), і лише 8% жителів Заходу та 15% жителів Центру (діаграма “Який з наведених варіантів дій української влади щодо тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей Ви підтримали б?”, с.27-28).

Отже, рівень підтримки опитаними ідеї вирішення питання статусу тимчасово окупованих територій Донбасу на всеукраїнському референдумі, а також задекларована готовність взяти в ньому участь, дає певні гарантії явки. Менш певними є прогнози стосовно результатів такого референдуму навіть, якщо буде більше, ніж “5 питань”, а варіантів відповіді – більше двох. Приваблива для влади ідея суспільної легалізації чутливих політичних рішень містить не лише можливості перекладання на народ частини відповідальності, але й низку прихованих ризиків, насамперед, отримання неочікуваних результатів народного волевиявлення.

Поінформованість, уявлення, припущення

Повідомлення про засідання у Тристоронній контактній групі (ТКГ) в Мінську доволі часто посідають провідне місце у стрічках новин уже протягом п’яти років і, очевидно, важко знайти людину, яка б не знала про Мінський переговорний майданчик. Питаючи стосовно інших учасників переговорів, за мету ставилося з’ясувати не стільки рівень поінформованості, скільки сприйняття громадянами інформації про переговорний процес у Мінську або ж їх уявлення про нього крізь призму інформації, яку вони отримують з різних джерел.

Абсолютна більшість громадян вважають Росію стороною переговорного процесу (65,9%). Водночас, практично кожен п’ятий (21,5%) респондент вважає, що в Мінську Україна веде перемовини з “ДНР” та “ЛНР”. Третю офіційну сторону Мінського майданчика (ОБСЄ) згадали лише 31,4% опитаних, що приблизно відповідає числу згадувань Німеччини та Франції, представники яких не залучені до ТКГ (діаграма “З ким Україна веде переговори у Мінську?”, с.24).

Більшість (58,8%) опитаних вважають, що рішення в ОРДЛО стосовно стратегічних цілей щодо України ухвалюються керівництвом Росії – з врахуванням (16,7%), або ж без врахування думки ОРДЛО (42,1%). Майже кожен п’ятий респондент вважає, що керівники ОРДЛО ухвалюють стратегічні рішення самостійно (8,8%), або з урахуванням думки керівництва Росії (10,6%) (діаграма “Яким чином в ОРДЛО приймаються рішення стосовно стратегічних дій щодо України?”, с.29).

Половина респондентів вважають, що бажання повернутися до складу України з особливим статусом (20,4%) або без такого (29,5%) є домінуючим настроєм на окупованих територіях. Решта респондентів мають протилежну думку (22,2%), або ж не змогли відповісти на це питання (27,9%) (діаграма “Якими є домінуючі настрої населення окупованих територій стосовно майбутнього Донбасу?”, с.29).

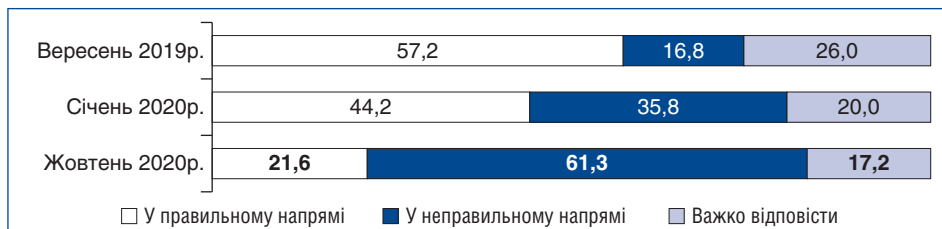
Судження респондентів про візаві України у ТКГ, суб’єктність “ДНР” та “ЛНР”, ситуацію на окупованих територіях, зрозуміло, базуються на досить обмеженому об’ємі інформації⁹ та не завжди об’єктивних джерелах. Оскільки українське телебачення є головним джерелом інформації для переважної більшості (75,3%) громадян, то саме телебачення – без перебільшення – слід розглядати як ключовий фактор впливу на громадську думку (діаграма “З яких джерел Ви найчастіше отримуєте інформацію про стан справ на окупованих територіях Донбасу?”, с.30). Усвідомлюючи необхідність урахування зазначених обмежень, кореляція між думкою респондентів стосовно важливих аспектів природи конфлікту (підходів до його врегулювання) та їх вибором каналів українського телебачення є доволі очевидною (діаграма “Чим є конфлікт на Донбасі?” залежно від телевізійних уподобань, с.30).

Водночас, такі судження представляють певний інтерес для кращого розуміння сприйняття співвітчизників, які залишилися на окупованих територіях, що впливатиме на готовність суспільства до можливих болісних компромісів.

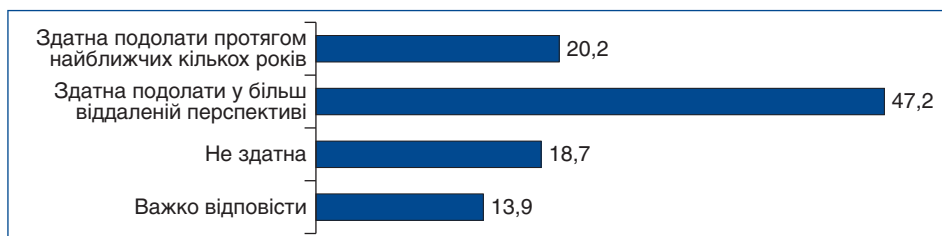
Оскільки в межах цього дослідження не ставилося завдання пошуку вичерпної відповіді на питання визначення ключових факторів впливу на формування громадської думки стосовно всіх аспектів конфлікту, то окремі результати є радше підґрунтям для подальшого аналізу, ніж для остаточних висновків.

⁹ За результатами одного з комплексних досліджень (експертне опитування, фокус-групи, глибинні інтерв’ю), “ймовірний поділ може бути наступним – люди, які займають антиукраїнську позицію, складають приблизно від 40% до 50%. Люди, які розглядають варіант повернення до складу України на різних умовах – від 20% до 30%. Решта (30-40%), це люди які не мають чітко визначених позицій і готові підлаштуватися до будь-яких умов/влади”. Див.: Особливості комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій (оцінка та пошук нових моделей). – Інститут соціальних досліджень і політичного аналізу, 2019р., http://www.isdpa.org.ua/sites/default/files/rezume_dosl_info_tot_20.08.19.pdf.

**Якщо говорити в цілому, події в Україні розвиваються
у правильному чи неправильному напрямі?**
% опитаних

Чи здатна Україна подолати існуючі проблеми і труднощі?
% опитаних

Як Ви ставитеся до дій і заяв В.Зеленського на такі теми?
% опитаних

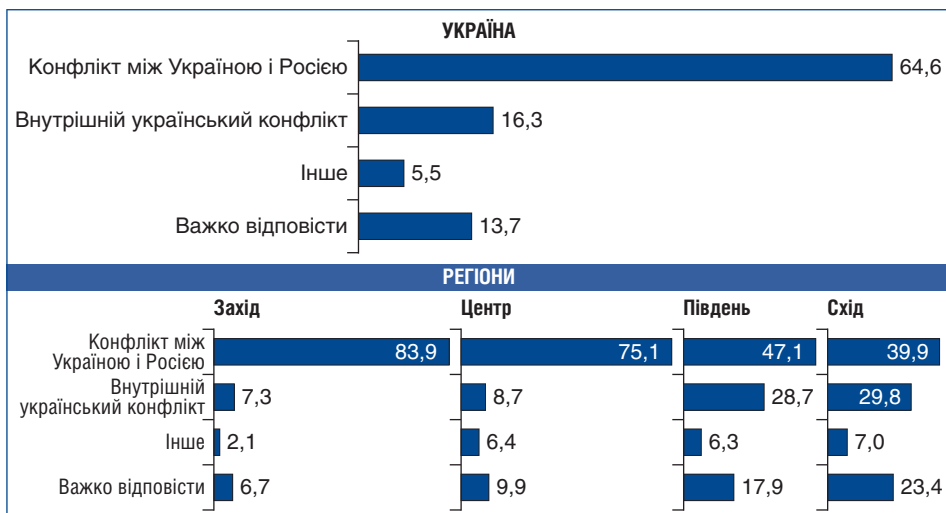

**Дії і заяви В.Зеленського на які теми
найбільше впливають на Ваше ставлення до нього?***
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Чим є конфлікт на Донбасі?
% опитаних

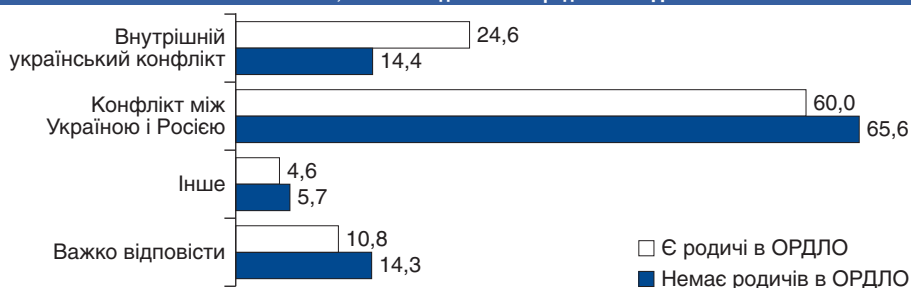

Чим є конфлікт на Донбасі?

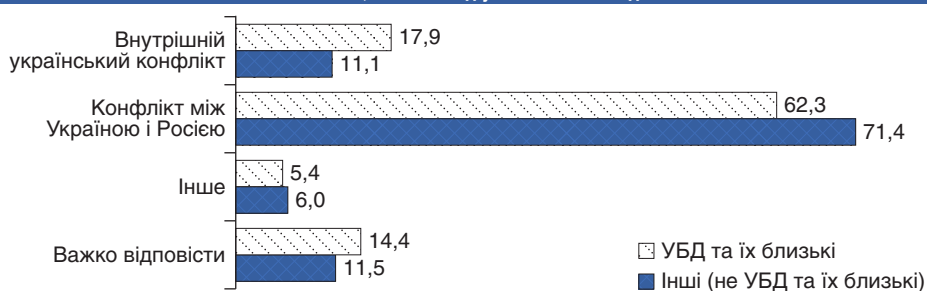
% опитаних

(продовження)

% опитаних, залежно від наявності родичів в ОРДЛО

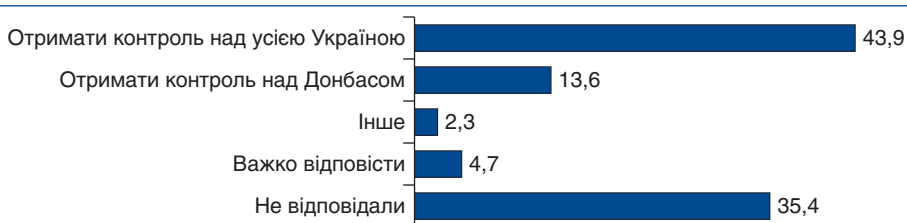

% опитаних, залежно від участі в бойових діях

Якою є мета Росії у цьому конфлікті?

% опитаних

% тих, хто вважає, що на Донбасі відбувається конфлікт між Україною і Росією

Які варіанти майбутнього непідконтрольних Україні територій Донбасу Ви вважаєте бажаним, припустимим та неприпустимим?
% опитаних

	Бажа́ний ва́ріант	Припу- стимий ва́ріант	Неприпу- стимий ва́ріант	Важко ві́дповісти
Повернення цих територій під контроль України без особливих умов, тобто на тих умовах, які були до початку конфлікту				
Усі опитані	50,0	25,9	10,2	13,8
Є родичі в ОРДЛО	43,4	27,0	12,7	17,0
Немає родичів в ОРДЛО	51,6	25,6	9,6	13,2
У разі неповернення цих територій під контроль України, припинення усіх відносин між Україною і цими територіями, припинення усіх виплат (включно з соціальними) з України на непідконтрольні території				
Усі опитані	15,4	32,9	28,7	22,9
Є родичі в ОРДЛО	12,7	34,6	30,8	21,9
Немає родичів в ОРДЛО	16,1	32,6	28,2	23,1
Особливий статус цих територій, амністія для учасників сепаратистських рухів, які не скоїли тяжких злочинів, та проведення виборів до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України				
Усі опитані	13,4	25,4	43,9	17,3
Є родичі в ОРДЛО	18,4	26,5	38,9	16,2
Немає родичів в ОРДЛО	12,3	25,1	45,1	17,5
Відокремлення цих територій від України з утворенням незалежних держав				
Усі опитані	4,2	18,0	60,6	17,1
Є родичі в ОРДЛО	5,4	19,2	57,8	17,6
Немає родичів в ОРДЛО	4,0	17,7	61,4	17,0
Приєднання цих територій до Росії				
Усі опитані	2,6	12,6	69,1	15,7
Є родичі в ОРДЛО	1,9	14,6	66,5	17,0
Немає родичів в ОРДЛО	2,7	12,2	69,8	15,3

Які варіанти майбутнього непідконтрольних Україні територій Донбасу Ви вважаєте бажаним, припустимим та неприпустимим? % опитаних (продовження)				
РЕГІОНИ				
	Бажаний варіант	Припу- стимий варіант	Неприпу- стимий варіант	Важко відповісти
Повернення цих територій під контроль України без особливих умов, тобто на тих умовах, які були до початку конфлікту				
Захід	53,7	30,9	6,3	9,2
Центр	54,6	23,5	11,4	10,4
Південь	54,6	23,8	7,1	14,6
Схід	38,2	26,0	13,4	22,4
У разі неповернення цих територій під контроль України, припинення усіх відносин між Україною і цими територіями, припинення усіх виплат (включно з соціальними) з України на непідконтрольні території				
Захід	25,0	39,0	17,1	19,0
Центр	16,6	34,6	25,9	22,9
Південь	9,1	34,4	33,6	22,8
Схід	7,9	24,5	41,1	26,6
Особливий статус цих територій, амністія для учасників сепаратистських рухів, які не скоїли тяжких злочинів, та проведення виборів до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України				
Захід	4,8	19,8	61,5	14,0
Центр	9,2	24,4	52,1	14,2
Південь	10,8	43,6	20,3	25,3
Схід	28,4	23,5	26,9	21,1
Відокремлення цих територій від України з утворенням незалежних держав				
Захід	2,1	10,6	68,7	18,6
Центр	4,2	20,4	63,0	12,5
Південь	6,3	23,8	54,2	15,8
Схід	5,3	18,6	52,9	23,2
Приєднання цих територій до Росії				
Захід	1,5	7,1	78,1	13,3
Центр	2,5	13,0	73,0	11,6
Південь	3,3	20,4	60,8	15,4
Схід	3,4	13,5	59,0	24,1

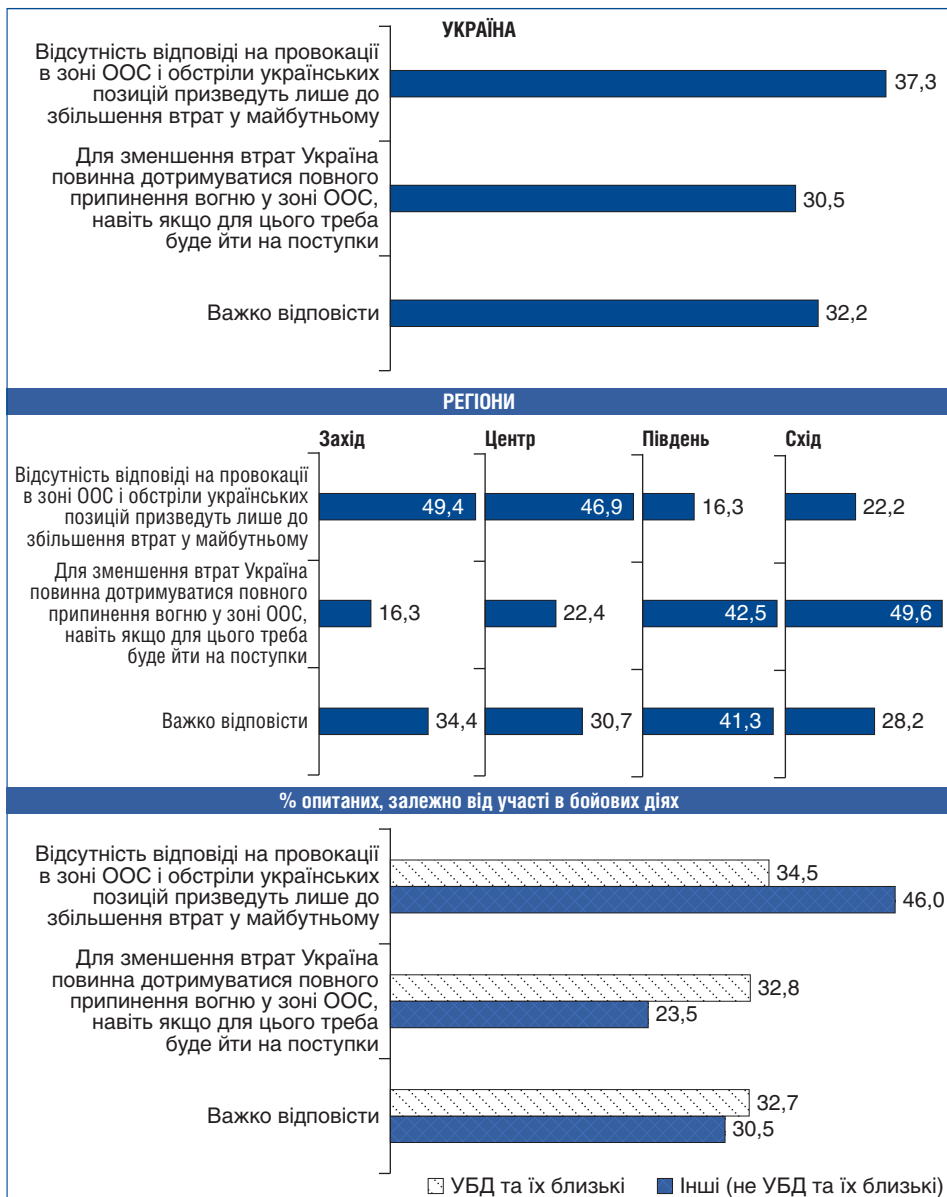
Які варіанти майбутнього непідконтрольних Україні територій Донбасу Ви вважаєте бажаним, припустимим та неприпустимим?

% опитаних

(продовження)

% опитаних, залежно від участі в бойових діях				
	Бажаний варіант	Припу- стимий варіант	Неприпу- стимий варіант	Важко відповісти
Повернення цих територій під контроль України без особливих умов, тобто на тих умовах, які були до початку конфлікту				
УБД та їх близькі	48,8	25,5	11,0	14,7
Інші (не УБД та їх близькі)	53,6	27,3	8,0	11,2
У разі неповернення цих територій під контроль України, припинення усіх відносин між Україною і цими територіями, припинення усіх виплат (включно з соціальними) з України на непідконтрольні території				
УБД та їх близькі	14,8	31,4	30,5	23,2
Інші (не УБД та їх близькі)	17,5	37,6	23,3	21,7
Особливий статус цих територій, амністія для учасників сепаратистських рухів, які не скоїли тяжких злочинів, та проведення виборів до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України				
УБД та їх близькі	14,9	24,7	42,3	18,1
Інші (не УБД та їх близькі)	8,9	27,4	48,7	14,9
Відокремлення цих територій від України з утворенням незалежних держав				
УБД та їх близькі	4,6	19,7	58,3	17,4
Інші (не УБД та їх близькі)	3,2	12,9	67,6	16,3
Приєднання цих територій до Росії				
УБД та їх близькі	2,8	13,5	66,9	16,9
Інші (не УБД та їх близькі)	2,0	9,9	75,9	12,1

**З яким судженням щодо припинення вогню в зоні ООС
Ви згодні більшою мірою?**
% опитаних

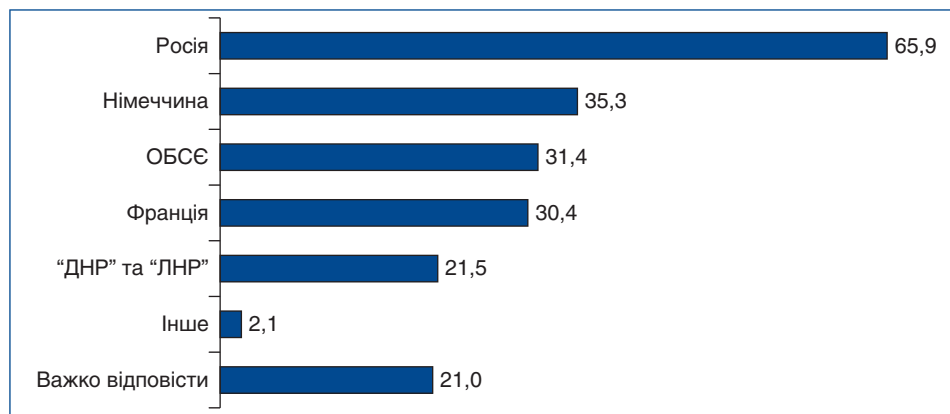

Чи згодні Ви з такими судженнями? % опитаних			
	Згоден	Не згоден	Важко відповісти
Заради обміну полоненими можна поступитися перевагою на фронті в зоні ООС			
Усі опитані	31,4	41,0	27,6
Є родичі в ОРДЛО	36,1	39,1	24,8
Немає родичів в ОРДЛО	30,4	41,6	28,1
Заради можливості переговорів з В.Путіним у Нормандському форматі можна не відповідати на обстріли українських позицій у зоні ООС			
Усі опитані	23,1	49,9	27,1
Є родичі в ОРДЛО	30,7	47,4	21,8
Немає родичів в ОРДЛО	21,4	50,5	28,1
Заради встановлення миру на Донбасі і збереження суверенітету України можна поступитися окупованими територіями			
Усі опитані	13,3	65,6	21,2
Є родичі в ОРДЛО	19,5	58,4	22,2
Немає родичів в ОРДЛО	11,9	67,3	20,8
Заради встановлення миру на Донбасі можна поступитися частиною суверенітету України			
Усі опитані	9,2	70,6	20,2
Є родичі в ОРДЛО	15,4	64,4	20,2
Немає родичів в ОРДЛО	7,8	72,2	20,0
РЕГІОНИ			
	Згоден	Не згоден	Важко відповісти
Заради обміну полоненими можна поступитися перевагою на фронті в зоні ООС			
Захід	23,3	53,8	22,9
Центр	25,2	46,6	28,2
Південь	47,3	22,8	29,9
Схід	40,7	29,6	29,8
Заради можливості переговорів з В.Путіним у Нормандському форматі можна не відповідати на обстріли українських позицій у зоні ООС			
Захід	13,3	67,1	19,6
Центр	19,9	52,8	27,3
Південь	30,4	33,3	36,3
Схід	33,3	37,5	29,2
Заради встановлення миру на Донбасі і збереження суверенітету України можна поступитися окупованими територіями			
Захід	10,4	71,0	18,5
Центр	9,9	70,6	19,5
Південь	7,9	63,1	29,0
Схід	23,2	54,4	22,4

Чи згодні Ви з такими судженнями?
% опитаних (продовження)

Заради встановлення миру на Донбасі можна поступитися частиною суверенітету України			
Захід	5,0	83,3	11,7
Центр	6,4	73,7	19,9
Південь	10,4	60,2	29,5
Схід	16,4	59,3	24,3
% опитаних, залежно від участі в бойових діях			
	Згоден	Не згоден	Важко відповісти
Заради обміну полоненими можна поступитися перевагою на фронті в зоні ООС			
УБД та їх близькі	33,4	38,6	27,9
Інші (не УБД та їх близькі)	25,3	48,2	26,5
Заради можливості переговорів з В.Путіним у Нормандському форматі можна не відповідати на обстріли українських позицій у зоні ООС			
УБД та їх близькі	25,0	47,0	28,0
Інші (не УБД та їх близькі)	17,3	58,6	24,1
Заради встановлення миру на Донбасі і збереження суверенітету України можна поступитися окупованими територіями			
УБД та їх близькі	14,2	63,3	22,5
Інші (не УБД та їх близькі)	10,6	72,5	16,9
Заради встановлення миру на Донбасі можна поступитися частиною суверенітету України			
УБД та їх близькі	10,1	68,1	21,9
Інші (не УБД та їх близькі)	6,4	78,3	15,3

З ким Україна веде переговори у Мінську?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Яким є Ваше ставлення до наступних ініціатив представників української влади?

% опитаних

	Важливий крок до відновлення миру	Одностороння поступка з боку України, що не сприяє врегулюванню конфлікту	Важко відповісти
Припинення вогню			
Усі опитані	54,5	35,0	10,6
Є родичі в ОРДЛО	57,3	31,4	11,4
Немає родичів в ОРДЛО	53,7	35,8	10,4
Розведення сил на окремих ділянках лінії розмежування			
Усі опитані	46,9	37,6	15,5
Є родичі в ОРДЛО	48,5	36,4	15,1
Немає родичів в ОРДЛО	46,4	37,9	15,7
Відкриття нових пунктів пропуску між Україною і ОРДЛО			
Усі опитані	41,7	33,5	24,9
Є родичі в ОРДЛО	48,0	28,6	23,5
Немає родичів в ОРДЛО	40,2	34,5	25,3
Спроби переходу до прямих переговорів з ОРДЛО			
Усі опитані	40,0	39,6	20,4
Є родичі в ОРДЛО	47,7	30,7	21,6
Немає родичів в ОРДЛО	38,2	41,6	20,1
Проведення спільних з представниками ОРДЛО інспекцій українських військових позицій			
Усі опитані	29,3	45,0	25,7
Є родичі в ОРДЛО	36,4	41,0	22,6
Немає родичів в ОРДЛО	27,6	46,0	26,4
Наміри відновлення постачання води до Криму			
Усі опитані	26,9	48,6	24,5
Є родичі в ОРДЛО	35,0	43,1	21,8
Немає родичів в ОРДЛО	25,1	49,8	25,1
РЕГІОНИ			
Припинення вогню			
Захід	44,7	45,9	9,4
Центр	43,2	43,6	13,1
Південь	81,7	12,0	6,2
Схід	67,2	22,8	10,0
Розведення сил на окремих ділянках лінії розмежування			
Захід	40,4	44,0	15,6
Центр	38,1	45,1	16,9
Південь	62,7	23,7	13,7
Схід	58,4	27,3	14,3

Яким є Ваше ставлення до наступних ініціатив представників української влади?

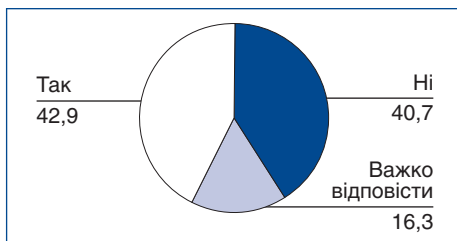
% опитаних

(продовження)

Відкриття нових пунктів пропуску між Україною і ОРДЛО			
Захід	31,3	37,7	31,0
Центр	34,7	39,4	26,0
Південь	42,9	32,5	24,6
Схід	60,8	21,5	17,7
Спроби переходу до прямих переговорів з ОРДЛО			
Захід	26,7	49,4	24,0
Центр	32,7	47,9	19,4
Південь	57,3	22,0	20,7
Схід	54,8	26,7	18,5
Проведення спільних з представниками ОРДЛО інспекцій українських військових позицій			
Захід	17,7	52,9	29,4
Центр	20,5	56,3	23,1
Південь	40,7	28,6	30,7
Схід	47,1	29,0	23,9
Наміри відновлення постачання води до Криму			
Захід	15,0	62,1	22,9
Центр	17,4	57,5	25,1
Південь	37,8	27,4	34,9
Схід	46,6	32,9	20,5
% опитаних, залежно від участі в бойових діях			
Припинення вогню			
УБД та їх близькі	55,8	34,1	10,1
Інші (не УБД та їх близькі)	50,6	37,6	11,8
Розведення сил на окремих ділянках лінії розмежування			
УБД та їх близькі	47,3	37,3	15,5
Інші (не УБД та їх близькі)	45,8	38,4	15,7
Відкриття нових пунктів пропуску між Україною і ОРДЛО			
УБД та їх близькі	42,3	33,6	24,0
Інші (не УБД та їх близькі)	39,6	33,1	27,3
Спроби переходу до прямих переговорів з ОРДЛО			
УБД та їх близькі	41,5	39,0	19,6
Інші (не УБД та їх близькі)	35,5	41,6	22,9
Проведення спільних з представниками ОРДЛО інспекцій українських військових позицій			
УБД та їх близькі	30,3	43,9	25,8
Інші (не УБД та їх близькі)	26,1	48,6	25,3
Наміри відновлення постачання води до Криму			
УБД та їх близькі	29,6	46,1	24,3
Інші (не УБД та їх близькі)	18,9	55,8	25,3

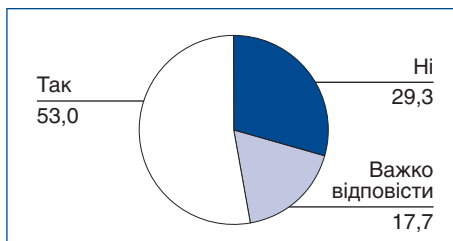
Чи необхідно питання про статус тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей виносити на всеукраїнський референдум?

% опитаних

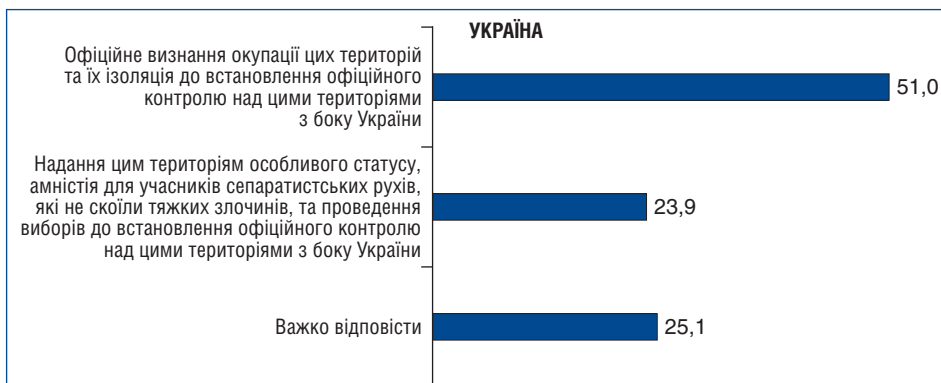
Якби найближчої неділі відбувався референдум про статус тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, чи взяли б Ви у ньому участь?

% опитаних

Який з наведених варіантів дій української влади щодо тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей Ви б підтримали, якби їх пропонували на референдумі?

% опитаних

РЕГІОНИ

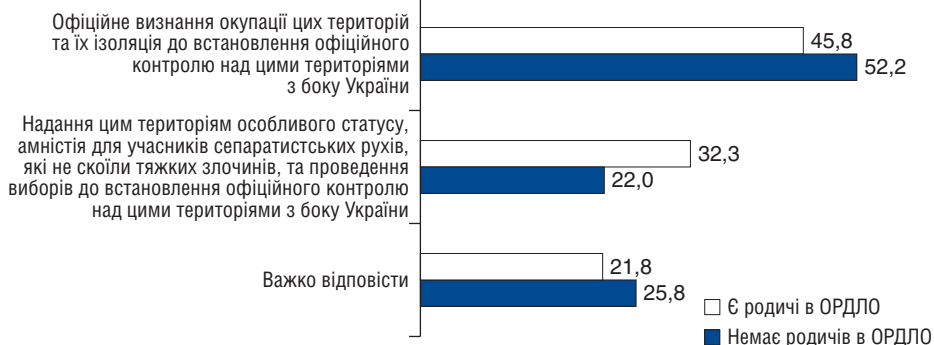
	Захід	Центр	Південь	Схід
Офіційне визнання окупації цих територій та їх ізоляція до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України	70,8	60,3	26,1	31,1
Надання цим територіям особливого статусу, амністії для учасників сепаратистських рухів, які не скоїли тяжких злочинів, та проведення виборів до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України	8,3	15,1	36,9	44,8
Важко відповісти	20,8	24,7	36,9	24,1

Який з наведених варіантів дій української влади щодо тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей Ви б підтримали, якби їх пропонували на референдумі?

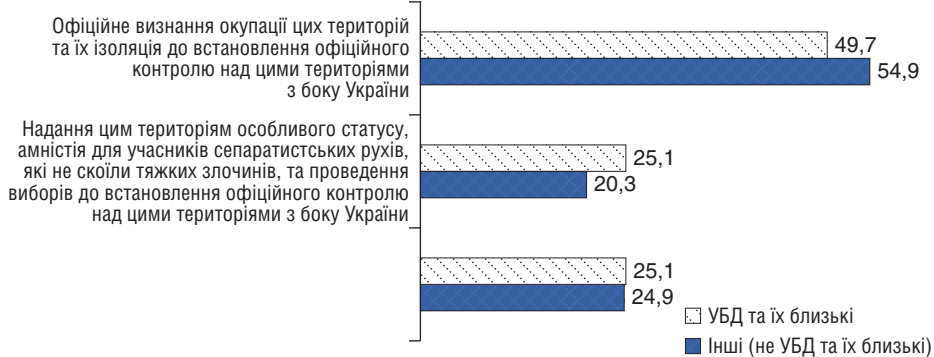
% опитаних

(продовження)

% опитаних, залежно від наявності родичів в ОРДЛО

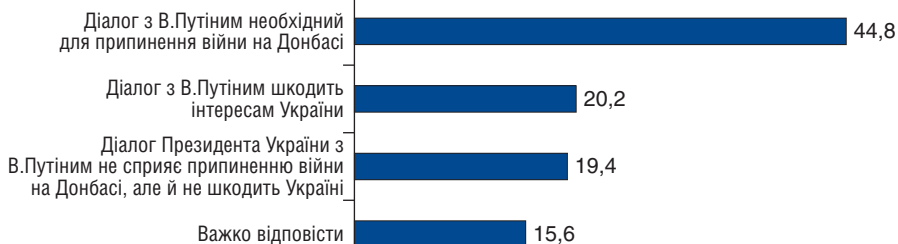

% опитаних, залежно від участі в бойових діях

Чи поділяєте Ви точку зору Президента В.Зеленського стосовно необхідності прямого діалогу з В.Путіним стосовно припинення війни?

% опитаних

**Яким чином в ОРДЛО приймаються рішення
стосовно стратегічних дій щодо України?**
% опитаних

**Якими є домінуючі настрої населення окупованих
територій стосовно майбутнього Донбасу?**
% опитаних

% тих, у кого родичі чи близькі знайомі зараз проживають в ОРДЛО

З яких джерел Ви найчастіше отримуєте інформацію про стан справ на окупованих територіях Донбасу?*		Які українські телеканали Ви найчастіше дивитесь?*	
% опитаних		% опитаних	
Українське телебачення (загальнонаціональні канали)	75,3	1+1	51,7
Соціальні мережі	35,3	Україна	38,7
Українські Інтернет-ЗМІ	27,1	ICTV	37,3
Родичі, друзі, сусіди, колеги, знайомі	22,6	СТБ	34,3
Українське радіо (загальнонаціональні станції)	7,0	Інтер	32,8
Месенджери (Viber, Telegram, WhatsApp тощо)	6,7	Новий канал	13,4
Російське телебачення	5,6	112 Україна	13,4
Українські газети (загальнонаціональні видання)	5,5	NewsOne	10,8
Місцеве телебачення	5,4	ЗІК	10,1
Місцеві Інтернет-ЗМІ	4,5	Прямий канал	9,2
Місцеві друковані видання	2,7	5 канал	8,4
Місцеве радіо	2,6	24 канал	7,0
Російські сайти	0,6	Еспресо ТВ	5,4
Російські друковані ЗМІ	0,4	UA: Перший	4,6
ЗМІ "ЛНР-ДНР" (у т.ч. сайти)	0,1	Громадське ТБ	2,6
Інше	0,9	АТР	0,2
Не отримую подібної інформації	6,1	Інші	3,9
		Я не дивлюся телебачення	17,4
		Важко відповісти	0,7

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

Чим є конфлікт на Донбасі?											
% опитаних, залежно від телевізійних уподобань											
5 канал	Прямий	1+1	ICTV	Україна	Новий	СТБ	Інтер	ЗІК	112	News-One	Всього
Конфлікт між Україною і Росією											
75,6	72,6	65,8	64,5	66,6	63,0	59,7	58,0	54,1	56,8	50,0	64,6
Внутрішній український конфлікт											
10,1	14,0	15,3	17,3	17,8	18,1	19,6	23,6	24,4	27,7	32,6	16,3
Інше											
6,0	4,8	4,9	4,2	4,1	3,0	5,2	4,4	6,3	3,7	4,6	5,5
Важко відповісти											
8,3	8,6	14,0	13,9	11,5	15,9	15,4	14,0	15,1	11,8	12,8	13,7

З яким судженням щодо припинення вогню в зоні ООС Ви згодні більшою мірою?

% опитаних, залежно від телевізійних уподобань

СТБ	1+1	ICTV	Україна	Інтер	Новий	112	NewsOne	Прямий	ЗІК	5 канал	Всього
Для зменшення втрат Україна повинна дотримуватися повного припинення вогню у зоні ООС, навіть якщо для цього треба буде йти на поступки											
36,5	29,3	31,6	35,0	41,7	33,2	43,2	49,1	23,7	37,6	23,1	30,5
Відсутність відповіді на провокації в зоні ООС і обстріли українських позицій призведуть лише до збільшення втрат у майбутньому											
32,3	39,3	38,0	37,2	31,2	34,7	26,9	22,5	46,2	36,6	42,6	37,3
Важко відповісти											
31,3	31,4	30,4	27,8	27,1	32,1	29,9	28,4	30,1	25,9	34,3	32,2

Якби на референдумі пропонували такі варіанти дій української влади щодо тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, який з наведених варіантів Ви підтримали б?

% опитаних, залежно від телевізійних уподобань

СТБ	1+1	ICTV	Україна	Інтер	Новий	112	NewsOne	Прямий	ЗІК	5 канал	Всього
Надання цим територіям особливого статусу, амністія для учасників сепаратистських рухів, які не скоїли тяжких злочинів, та проведення виборів до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України											
26,0	22,9	26,3	26,7	35,1	26,2	34,1	44,3	14,6	33,7	11,8	23,9
Офіційне визнання окупації цих територій та їх ізоляція до встановлення офіційного контролю над цими територіями з боку України											
48,5	53,1	51,3	52,6	46,0	47,6	43,2	38,8	68,6	46,3	70,4	51,0
Важко відповісти											
25,5	24,0	22,4	20,7	18,9	26,2	22,7	16,9	16,8	20,0	17,8	25,1

Яким чином в ОРДЛО приймаються рішення стосовно стратегічних дій щодо України?

% опитаних, залежно від телевізійних уподобань

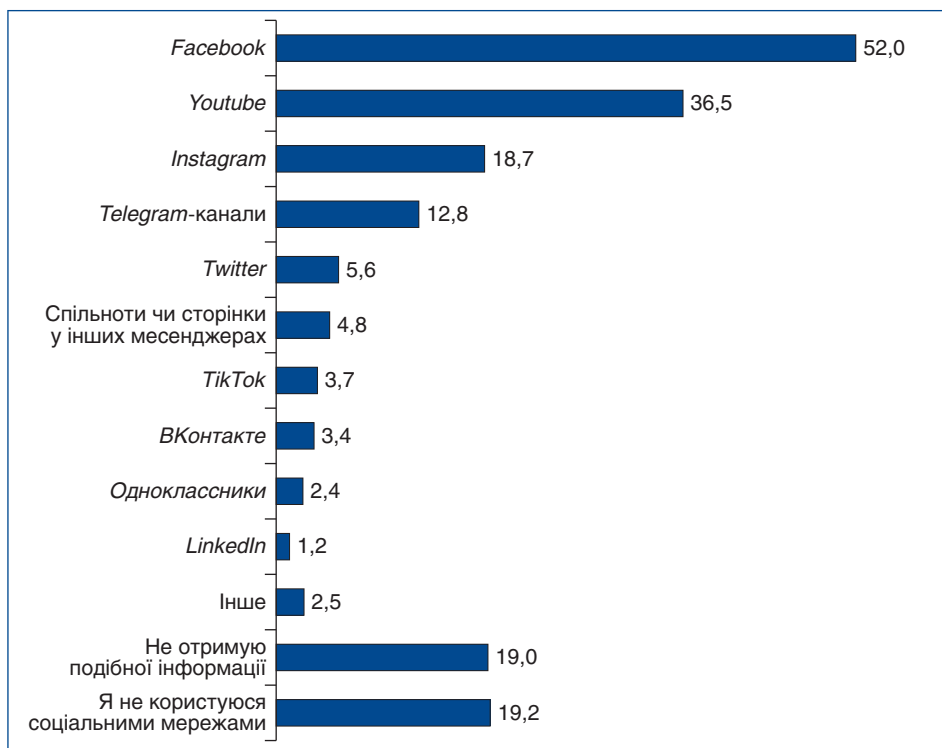
СТБ	1+1	ICTV	Україна	Інтер	Новий	112	NewsOne	Прямий	ZIK	5 канал	Всього
Рішення приймаються керівництвом Росії											
39,2	42,8	44,1	41,8	36,0	35,4	29,4	28,0	50,8	34,1	54,1	42,1
Рішення приймаються керівництвом Росії, враховуючи думку керівництва невизнаних республік											
14,8	16,1	16,1	18,1	17,3	16,6	20,2	19,7	11,4	19,0	13,5	16,7
Рішення приймаються керівництвом невизнаних республік, враховуючи думку керівництва Росії											
11,5	11,0	10,6	12,6	14,9	14,8	16,5	17,0	10,3	16,1	7,6	10,6
Рішення приймаються керівництвом невизнаних республік											
12,5	9,6	10,2	10,1	10,5	9,6	10,7	12,4	8,1	5,4	6,5	8,8
Інше											
2,4	2,0	1,5	2,8	2,4	0,7	3,7	2,8	2,7	2,4	2,4	2,5
Важко відповісти											
19,5	18,6	17,4	14,6	18,8	22,9	19,5	20,2	16,8	22,9	15,9	19,4

Якими є домінуючі настрої населення окупованих територій стосовно майбутнього Донбасу?

% опитаних, залежно від телевізійних уподобань

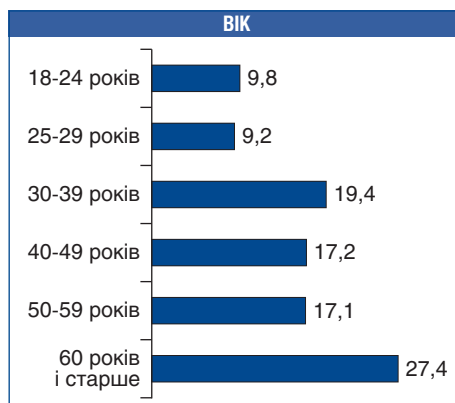
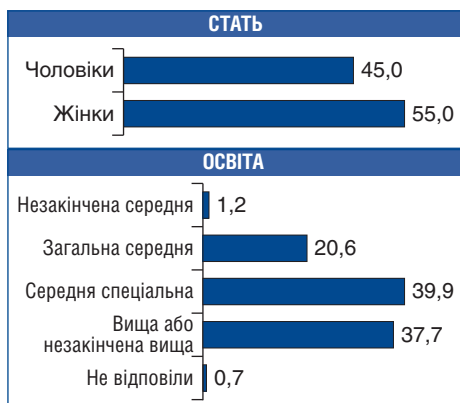
СТБ	1+1	ICTV	Україна	Інтер	Новий	112	NewsOne	Прямий	ZIK	5 канал	Всього
Повернення до складу України без особливого статусу (як до війни)											
27,1	30,4	29,6	31,7	24,5	27,4	27,6	21,6	28,0	23,0	37,9	29,5
Відокремлення від України (незалежність, приєднання до Росії)											
24,5	21,4	22,8	22,2	24,4	17,8	20,2	25,2	19,4	21,1	20,7	22,2
Повернення до складу України з особливим статусом											
20,9	21,8	20,2	23,1	24,1	23,0	27,9	29,4	23,7	27,5	16,0	20,4
Важко відповісти											
27,5	26,3	27,4	23,0	27,0	31,9	24,3	23,9	29,0	28,4	25,4	27,9

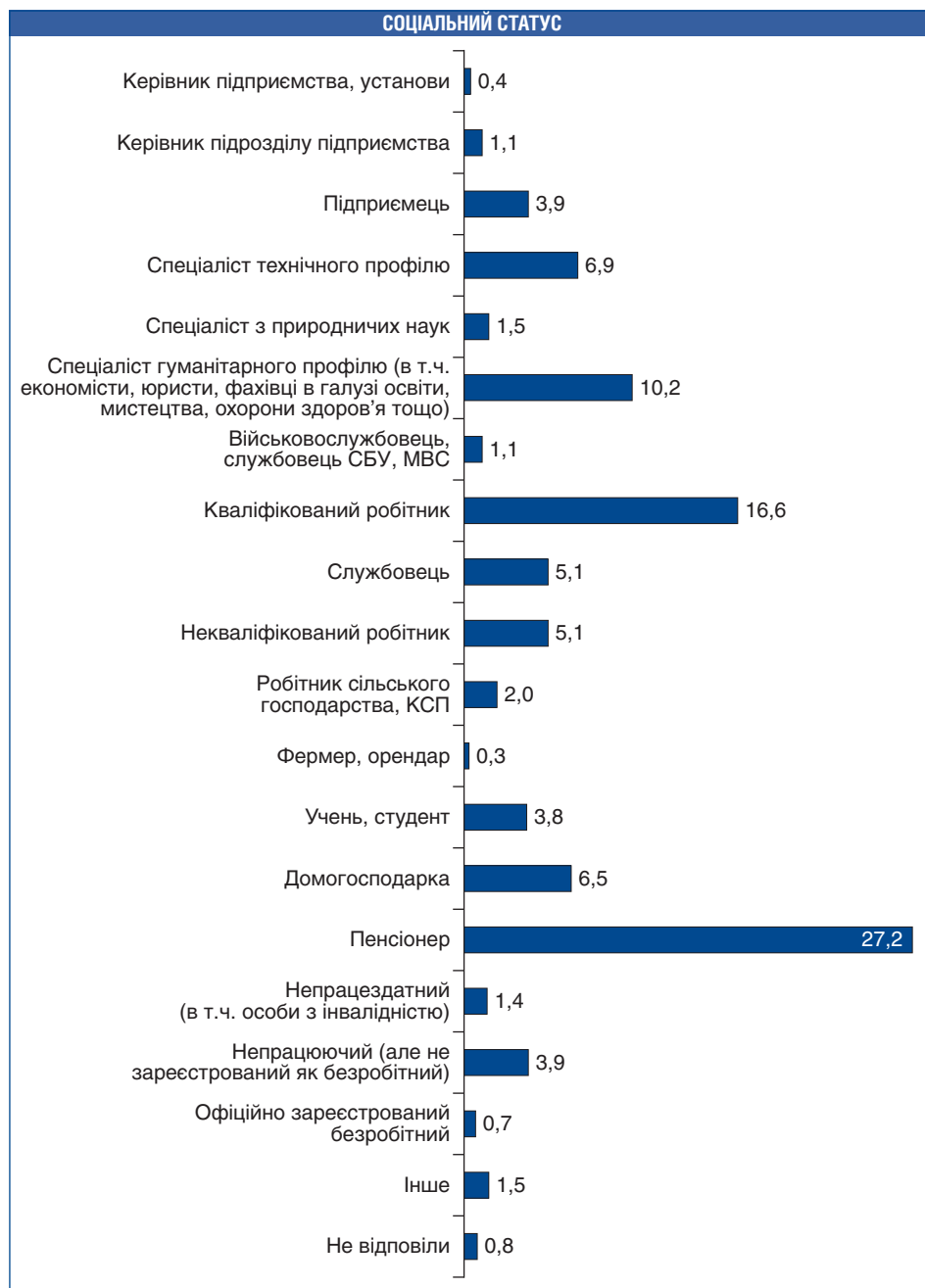
Які з соцмереж Ви використовуєте для отримання інформації про стан справ на окупованих територіях Донбасу?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ РЕСПОНДЕНТІВ

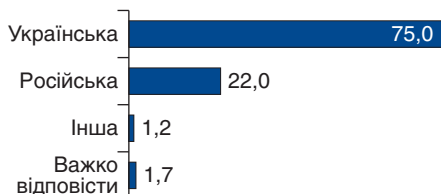

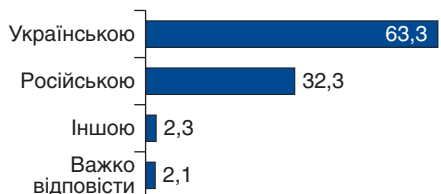
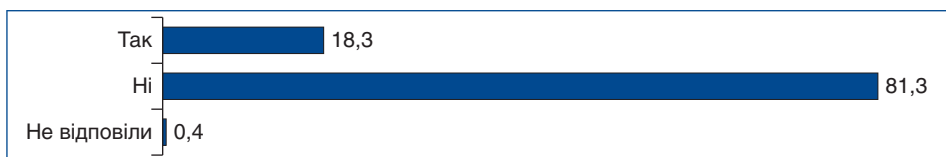
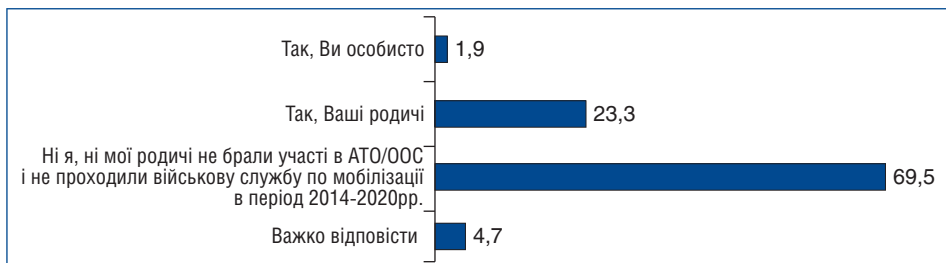
МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ

РІДНА МОВА

МОВА, ЯКОЮ ПЕРЕВАЖНО РОЗМОВЛЯЮТЬ ДОМА

Чи є у Вас родичі чи близькі знайомі, які зараз проживають в ОРДЛО?
 % опитаних

Чи брали Ви або Ваші родичі участь в АТО/ООС або проходили військову службу по мобілізації в період 2014-2020рр.?
 % опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

ОКРЕМІ КРОКИ З ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ: ПОШУК БАЛАНСУ МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМИ ІНТЕРЕСАМИ, ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ ТА НЕВІДВОРОТНІСТЮ КОМПРОМІСІВ

Микола СУНГУРОВСЬКИЙ,
директор військових програм
Центру Разумкова

На сьогодні, збройний російсько-український конфлікт на Донбасі перебуває в напівактивній фазі з переміщенням Росією головних зусиль з військової сфери до дедалі активнішого застосування агентурної мережі, “п’ятої колонії” та “корисних ідіотів” з метою реалізації наступного:

- утримання напруженості на лінії зіткнення на рівні, що не передбачає застосування Заходом додаткових санкцій, але призводить до виснаження ресурсів ЗСУ, підштовхує Україну до двосторонніх переговорів з “ДНР” та “ЛНР”;
- відволікання економічних ресурсів України (та економія власних) на забезпечення життєдіяльності в ОРДЛО та водночас здійснення на цих територіях власної соціальної, фінансової, економічної політики, спрямованої на формування несприйняття української державності;
- активне та цілеспрямоване сприяння створенню в Україні ситуації керованого Кремлем управлінського хаосу, паралічу законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, гальмуванню реформ, розколу громадянського суспільства та внутрішньополітичної дестабілізації;
- ізоляція України від західної підтримки;
- примушення України до реінтеграції ОРДЛО на умовах Кремля (особливий статус, всеохопна та безумовна амністія, місцеві вибори до моменту передачі кордону, легітимізація наявних силових структур);
- фіксація України в орбіті впливу Росії.

Саме цей сценарій, закамуюфльований під Комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей, певні політичні сили як в Україні, так і на

Заході намагаються подати як безальтернативний план пошуку компромісів і врегулювання конфлікту. Усвідомлюючи згубність і небезпеку реалізації цього плану, Україна дотепер намагається не перетнути “червоні лінії”, що відділяють її від капітуляції. Водночас, окремі ініціативи влади підштовхують Україну крок за кроком до згубних компромісів.

Ініціативи української влади – пошук компромісів

З початку російсько-українського конфлікту в Україні було чимало спроб – завдяки збігу інтересів окремих впливових гравців, шляхом підміни цінностей і цілей, маніпулювання або загравання з громадською думкою та окремими соціальними групами – просунути певні рішення, які в кінцевому підсумку грали б на користь кремлівської стратегії приборкання України¹.

Скасування економічної блокади та соціальні виплати. Ця ініціатива зародилася за президентства П.Порошенка з подачі, вірогідно, кремлівських кураторів, за підтримки гуманітарно-стурбованих експертів, на почуттях яких насправді мали намір зіграти певні олігархічні та політичні гравці, що побоювалися втратити бізнес і політичний вплив на Донбасі. Це робилося та робиться нібито за підтримки громадської думки, але всупереч міжнародному праву, яке визначає державу-окупанта відповідальною за забезпечення життєдіяльності та дотримання прав людини на окупованих територіях².

Для цього використовується популярні гасла: “В ОРДЛО живуть українці, про яких має подбати Україна”, “Україна не повинна зраджувати власних громадян”, “Створити привабливі умови для жителів ОРДЛО” тощо. При цьому, якщо 47% громадян не підтримують налагодження торговельно-економічних і фінансових контактів з “ДНР” та “ЛНР” (підтримують 36%), то 44% громадян не підтримують ідею припинення соціальних виплат на окупованих територіях (підтримують 33%)³.

Проте, в умовах війни з Росією (таким конфлікт вважають понад 70% громадян України⁴) розширення економічних зв’язків з тимчасово окупованими територіями, соціальні виплати жителям ОРДЛО є опосередкованими

¹ В експертному середовищі відкрито дискутуються технології рефлексивного управління українськими політичними елітами з боку Росії. Див.: Карякин В. Украинская дилемма интеграции и подход В.В.Путина к рефлексивному управлению кризисными ситуациями. – РИСИ, 10 апреля 2014г., <https://riss.ru/smi/5343>.

² Женевская конвенция от 12 августа 1949г. о защите гражданского населения во время войны. – Официальный сайт ООН, https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian.shtml.

³ Докладно див.: Громадська думка про ситуацію на Донбасі та шляхи відновлення суверенітету України над окупованими територіями (соціологія). – Центр Разумкова, <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsio-logichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-pro-sytuatsiiu-na-donbasi-ta-shliakhy-vidnovlennia-suverenitetu-ukrainy-nad-okupovanyimi-terytoriiamy>.

⁴ Результати соціологічного опитування Фонду “Демократичні ініціативи” ім.І.Кучеріва спільно з Центром Разумкова, див.: Більше 70% українців поділяють думку, що нині триває війна між Росією і Україною. – Укрінформ, 13 лютого 219р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2639538-bilse-70-ukrainciv-vvazaut-so-na-donbasi-vijna-z-rosiei.html>.

формами фінансової підтримки окупаційного режиму, що ставить Україну в неоднозначну ситуацію у відносинах з її західними партнерами, від яких вона отримує допомогу та вимагає жорстких санкцій проти Росії.

Припинення вогню, розведення військ, обмін полоненими. Такі ініціативи дійсно знаходять підтримку певної частини населення України, оскільки сприяють зниженню напруженості на лінії зіткнення і зменшенню людських втрат. Але вони можуть вважатися політично виправданими лише за умов досягнення сторонами конфлікту принципової всеохопної домовленості про його врегулювання, дотримання домовленостей обома сторонами та наявності ефективних механізмів верифікації і покарання за порушення.

У протилежному випадку ці домовленості виглядають односторонніми поступками України на поталу російським вимогам, що не сприяє врегулюванню конфлікту – так вважають понад третину опитаних, серед яких переважають жителі Центру та Заходу, а також ті, хто не має родичів в ОРДЛО та не є учасниками бойових дій (таблиця “*Яким є Ваше ставлення до наступних ініціатив представників української влади?*”, с.25-26). Наслідками таких ініціатив за умов безкарності порушень з боку окупантів можуть стати втрата тактичних і стратегічних переваг на фронті, падіння морального духу у ЗСУ та в суспільстві, конфлікти між патріотично налаштованими рухами і владою, дестабілізація суспільства⁵. Цього, власне, й домагається Росія, яка зберігає контроль над цими процесами та привласнила право диктувати умови їх просування або гальмування.

Важливим напрямом Мінського процесу та будь-якого збройного конфлікту, що точиться з дотриманням міжнародного права (Женевських конвенцій)⁶ – є обмін полоненими. Загалом, станом на 2020р., за даними СБУ, омбудсмена і Кримської правозахисної групи, в рамках обміну полоненими в Україну повернулися понад 3 000 незаконно позбавлених волі українців; у полоні на окупованій частині Донбасу перебувають 214 осіб; в анексованому Криму та на території Росії – від 113 до 115 осіб⁷.

Водночас, Україна неодноразово звертала увагу міжнародної спільноти на порушення Росією домовленостей про обмін полоненими, в т.ч. досягнутими в Парижі у грудні 2019р. на зустрічі сторін Нормандського формату. Якщо для України обмін полоненими є проявом турботи про власних громадян

⁵ Див.: Бухтіяров І. Чи варто чекати на стале припинення вогню та що про це каже Зеленський. – Громадське телебачення, 2020р., <https://hromadske.ua/posts/chi-var-to-chehati-na-stale-pripinennya-vognyu-ta-sho-pro-ce-kazhe-zelenskij>; Експерти Міжнародної кризової групи не сподіваються на припинення вогню на Донбасі, радять малі кроки. – Радіо Свобода, 6 серпня 2020р., <https://www.radiosvoboda.org/a/mizhnarodna-kryzova-hrupa-radyt-sektoralne-rozvedennia-vijsk/30768782.html>.

⁶ Назарчук І. “Право Женеви” і порушення його Росією на окупованих територіях Донбасу і в Криму. – Радіо Свобода, 11 серпня 2019р., <https://www.radiosvoboda.org/a/30103168.html>.

⁷ Офіс президента готує найбільший із 2014 року обмін: деталі. – Радіо Свобода, 12 листопада 2020р., <https://www.radiosvoboda.org/a/obmin-putin-zelenskii-polon/30771514.html>.

з дотриманням міжнародних правил ведення війни, то для Кремля це є засобом шантажу української сторони з метою домогтися від неї виконання власних політичних вимог⁸.

З огляду на наявну позицію Росії в конфлікті на Донбасі, українські ініціативи з припинення вогню, розведення військ та обміну полоненими є заходами пом'якшення гуманітарних наслідків війни, але ні на крок не наближують до розв'язання конфлікту.

Пошук дієвих форматів переговорів. З початку конфлікту в інформаційному просторі з'являлося багато версій різноманітних форматів переговорів. Усі вони базувалися на припущенні можливості домовитися з Росією про врегулювання конфлікту на Донбасі. Але саме неготовність Росії визнати власну участь у конфлікті та погодитися на його врегулювання на міжнародно визнаних засадах є головною причиною низької ефективності всіх пропонуваних форматів. Тобто проблемою будь-якого формату переговорів з врегулювання російсько-українського конфлікту є не його конфігурація, а позиція Росії. Про неготовність Кремля піти на будь-які поступки та готовність грати на підвищення ставок свідчать, наприклад, погрози С.Лаврова можливістю переривання відносин з ЄС⁹, а також запроваджені Москвою “дзеркальні санкції до представників керівних структур Німеччини і Франції у зв'язку із ситуацією навколо блогера Олексія Навального”¹⁰.

Повернення до Будапешта. Переговори (консультації) у рамках Будапештського меморандуму з приводу агресії Росії проти України, насправді, могли б за певних умов стати дієвим майданчиком з врегулювання російсько-українського конфлікту, оскільки цей конфлікт є безпосереднім предметом цього документа¹¹. У цьому сенсі цілком зрозумілою є підтримка 74% громадян України ідеї використання Меморандуму для відновлення її державного суверенітету і територіальної цілісності, вказана під час ініційованого В.Зеленським опитування 25 жовтня 2020р.¹² Проте є певні чинники,

⁸ “Резніков: процес обміну утримуваними особами затягується, бо представники угруповань “ДНР” і “ЛНР” не отримали команди з Москви і затягують перемовини”. Див.: Резніков пояснив, чому Росія зриває обмін полоненими. – Еспресо, 7 листопада 2020р., https://espreso.tv/news/2020/11/07/reznikov_poyasnyv_chomu_rossiya_zryvaye_obmin_polonenyimy.

⁹ Лавров: Если в ЕС не проявят уважения к России, Москва прервет общение. – Российская газета, 13 октября 2020г., <https://rg.ru/2020/10/13/lavrov-esli-v-es-ne-proiaviat-uvazhenia-k-rossii-moskva-prervet-obshchenie.html>.

¹⁰ Москва ввела зеркальные санкции против ФРГ и Франции из-за Навального. – Известия, 12 ноября 2020г., <https://iz.ru/1086294/2020-11-12/moskva-vvela-zerkalnye-sankcii-protiv-frg-i-francii-iz-za-navalnogo>.

¹¹ Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. – Офіційний сайт Верховної Ради України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text.

¹² “Право України на використання безпекових гарантій, визначених Будапештським меморандумом для відновлення її державного суверенітету і територіальної цілісності підтримують 74,21% українців”. Див.: Що думають українці про Будапештський меморандум – опитування Президента. – Укрінформ, 26 жовтня 2020р., https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3124111-so-dumaut-ukrainci-pro-budapestskij-memorandum-opituvanna-prezidenta.html; Щодо безпекових гарантій для України за Будапештським меморандумом. – Офіційне інтернет-представництво Президента України, 16 жовтня 2020р., <https://www.president.gov.ua/news/shodo-bezpekovich-garantij-dlya-ukrayini-za-budapeshtskim-mem-64649>.

що заважають ефективному використанню цього механізму: Меморандум не є юридично-зобов'язуючим документом, не має інструментів верифікації і притягнення до відповідальності; його сторони (крім України) тлумачать його як надання запевнень (*Security Assurances*), а не справжніх гарантій безпеки (*Security Guarantees*); США та інші ядерні держави завжди намагались уникнути напруженості у відносинах з Росією у сфері ядерного роззброєння – як у 1990-х роках, на етапі налагодження механізмів контролю над ядерною зброєю після розпаду СРСР, так і наразі, на етапі, коли ці механізми перебувають на небезпечній межі краху; намагання Росії (і не лише) уникати переговорних форматів, що передбачають юридичну відповідальність; негативна реакція Кремля на “Будапештську ініціативу” В.Зеленського¹³.

Міжпарламентський діалог. Однією зі спроб розширення формату Мінських переговорів стала ініціатива В.Медведчука із запровадження “Міжпарламентського діалогу заради миру: Україна-Росія-Німеччина-Франція”, яка отримала схвалення В.Путіна, а також окремих депутатів Сенату Франції і Бундестагу Німеччини, а у Верховній Раді України створене відповідне міжфракційне депутатське об'єднання. Попри гучне та популярне гасло – запровадження міжпарламентського виміру переговорів у Нормандському форматі – справжньою очевидною метою ініціативи є створення на переговорах проросійської більшості, наповнення їх російськими наративами та послаблення позицій України. Водночас, подив викликає не стільки реакція на ініціативу у країнах-сторонах Нормандського формату, скільки відсутність реакції з боку України стосовно діяльності таких агентів проросійського впливу, як В.Медведчук, який, до речі, з 2014р. перебуває під санкціями США.

Платформи за участі представників ОРДЛО. До цих ініціатив належать пропозиції із запровадження Національної платформи примирення та єдності (С.Сивохо)¹⁴ та Консультативної ради у Тресторонній консультативній групі (А.Єрмак)¹⁵. Збіг за часом появи трьох “форматних ініціатив” і джерела висування двох останніх (партія “Слуга Народу”) свідчить про скоординований наступ ззовні та зсередини на позицію України в переговорах із врегулювання конфлікту. Мета останніх двох ініціатив полягає в намаганні розмити межу між справжньою російсько-українською війною і внутрішнім громадянським конфліктом, між захисниками Вітчизни та колаборантами, підштовхнути Україну до прямих переговорів з “ДНР” та “ЛНР” і, зрештою, усунути претензії Заходу до Росії. Кремлівські майстри маніпуляцій розраховували,

¹³ Будапештський меморандум: Кремль відреагував на опитування Зеленського. – BBC, 16 жовтня 2020р., <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54568410>.

¹⁴ Сивохо презентував Національну платформу примирення і єдності. – Лівий берег, 12 березня 2020р., https://lb.ua/society/2020/03/12/452308_sivoho_prezentoval_natsionalnuyu.html.

¹⁵ Єрмак розповів про майбутню консультативної ради з представниками ОРДЛО. – Українська правда, 31 березня 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/31/7245895>.

вірогідно, на непрофесійність команди В.Зеленського і брак інклюзивності в її комунікаційній політиці. Але, як уже неодноразово траплялося (і не лише в Україні), Кремль даремно знехтував фактором патріотичної громадянської активності.

“План Кравчука”. План дій щодо Донбасу (План спільних кроків) був анонсований і переданий до ОБСЄ 5 листопада 2020р., обговорювався і був прийнятий за основу на засіданні політичної підгрупи ТКГ 10 листопада 2020р. Хоча Л.Кравчук 5 листопада дав розлоге інтерв’ю стосовно змісту цього Плану¹⁶, проте його повна офіційна версія залишається закритою для широкого загалу.

Сутність Плану полягає в повному припиненні конфлікту та демілітаризації ОРДЛО на початку 2021р., аби створити всі необхідні умови для проведення там місцевих виборів 31 березня 2021р.

Складовими Плану є наступні:

- на початку 2021р. усі збройні формування, найманці, озброєння виводяться з території ОРДЛО, незаконні збройні формування – розпускаються;
- Україна бере під контроль кордон і забезпечує на цих територіях нормальну життєдіяльність;
- Верховна Рада України приймає закон, що врегульовує питання відповідальності для осіб, які брали участь у подіях, пов’язаних з війною на Донбасі, і недопущення покарання для тих, на кому немає провини за вчинення злочинів; текст законопроекту обговорюється в політичній групі ТКГ;
- до середини листопада 2020р. забезпечується повний і безумовний доступ міжнародних організацій, включно з Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, до всіх утримуваних осіб; не пізніше ніж 15 грудня 2020р. здійснюється остаточне взаємне звільнення утримуваних осіб за принципом “всіх на всіх”;
- до середини грудня 2020р. за погодженням з Постійною радою ОБСЄ збільшується чисельність СММ ОБСЄ на 1 500 осіб і забезпечується її безпечний доступ до всієї території України;
- скасовується **низка указів Президента Росії**, зокрема, про спрощений порядок надання громадянства РФ жителям ОРДЛО;
- Верховна Рада ухвалює закон про особливості проведення місцевих виборів в ОРДЛО з урахуванням “формули Штайнмаєра”; щонайпізніше 31 березня 2021р. на території ОРДЛО проводяться місцеві вибори відповідно до Конституції і законів України з дотриманням стандартів ОБСЄ – Копенгагенського документа 1990р.;
- до кінця 2020р. проводиться наступна зустріч лідерів держав Нормандського формату, на якій вони мають оцінити процес імплементації домовленостей, умови безпеки та політичні умови для місцевих виборів;
- у рамках реалізації особливого порядку місцевого самоврядування в ОРДЛО створюється Вільна економічна зона на термін до 2050р.

¹⁶ Україна пропонує в плані для ТКГ припинити конфлікт і демілітаризувати ОРДЛО на початку 2021р., щоб 31 березня 2021р. провести там місцеві вибори. – Інтерфакс-Україна, 5 листопада 2020р., <https://ua.interfax.com.ua/news/political/701179.html>.

Цей план традиційно для діючої влади не виносився ні на громадське, ні на парламентське обговорення¹⁷. З ним погодився В.Зеленський, висловлюючи впевненість у згоді Росії. Проте за день до цього висловлювання Президента України Кремль дав негативну оцінку Плану. Переважно негативно документ оцінений і експертним середовищем¹⁸. При цьому, насторожує те, що попри негативну оцінку Кремля, документ не був відхилений російською стороною політичної групи ТКГ, а був прийнятий за основу. Це може свідчити або про закулісні домовленості з Кремлем, або про те, що на ТКГ обговорювався не той документ, що обув представлений громадськості в інтерв'ю Л.Кравчука (тим більше, що офіційно він не публікувався)¹⁹.

За набором уже традиційних мантр про територіальну цілісність і суверенітет України, пріоритет безпекового виміру та турботу про громадян у Плані приховані два дуже суперечливі елементи: місцеві вибори в ОРДЛО до 31 березня 2021р. і створення Вільної економічної зони (ВЕЗ).

Що стосується виборів, то слід зазначити, що проведення їх навіть після деокупації і демілітаризації ОРДЛО, але за умов тотального зомбування тамтешнього населення російською пропагандою також через брак сталих інституційних спроможностей місцевих громад вибори принесуть перемогу не “Слугам Народу” чи іншим проєвропейським партіям, а ОПЗЖ і місцевим проросійським політичним силам. Наслідком цього стане посилення та надання легітимного підґрунтя активно підтримуваним Росією сепаратистським рухам на Донбасі та в інших регіонах України. З метою уникнення зокрема цієї загрози експертним середовищем ще у 2015р. пропонувалося запровадження Тимчасової міжнародної адміністрації (ТМА) яка б мала як політичну, так і силову складові.

Створення в ОРДЛО ВЕЗ подається як “перший можливий компроміс щодо Донбасу”²⁰. Ця ініціатива, насправді, є доопрацьованою версією ідей

¹⁷ Перший заступник голови парламентського Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Р.Лозинський зазначив, що Л.Кравчук, як і його колишній заступник В.Фокін, не узгоджував жодних ідей і планів дій щодо Донбасу з Комітетом і Парламентом. Див.: Кравчука хочуть покликати на Комітет Ради через заяви про вибори в ОРДЛО. – Укрінформ, 5 листопада 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3130635-kravchuka-hocut-poklikati-na-komitet-radi-cerez-zaavi-pro-vibori-v-ordlo.html>.

¹⁸ Савицкий А. “План действий по Донбассу” от Кравчука: в оценках преобладает скепсис. – Русская редакция *Deutsche Welle*, 10 ноября 2020г., <https://www.dw.com/ru/plan-dejstvija-po-donbassu-ot-kravchuka-v-kieve-preobladaet-skepsis/a-55552204>.

¹⁹ Насторожують також суперечливі пояснення цієї ініціативи урядовцями. Наприклад, за словами Д.Кулеби: “Немає якогось символічного значення у цій даті – 31 березня, просто так прораховано алгоритмічно план”. – Укрінформ, 5 листопада 2020р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3130390-nazvanij-kravchukom-dati-viboriv-v-ordlo-nemae-simvolichnogo-znacenna-kuleba.html>. Д.Шмигаль, своєю чергою, розповідає про території пріоритетного розвитку в безпечних зонах, розташованих у 15-20 км від лінії розмежування. Див.: Шмигаль розповів, як працюватимуть “вільні економічні зони” на Донбасі. – Радіо Свобода, 9 серпня 2020р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shmyhal-donbas/30774310.html>.

²⁰ Кравчук озвучив перший можливий компроміс щодо Донбасу: створення вільної економічної зони. – Новое время, 30 липня 2020р., <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kravchuk-ozvuchiv-pershiy-kompromis-shchodo-donbasu-novini-ukrajini-50103159.html>.

створення в ОРДЛО демілітаризованих вільних економічних територій (ДеВЕТ), що висувалися – але не були підтримані експертним середовищем, – ще за часів президентства П.Порошенка²¹. Сьогодні голоси стосовно створення ВЕЗ у Донецькій і Луганській областях (навіть не в ОРДЛО), за результатами опитування В.Зеленського, поділилися навпіл – по 46% “за” і “проти”²². Експерти до цієї ідеї поставилися ще критичніше²³.

Наразі ця ініціатива виглядає як демонстрація одержимості В.Зеленського домогтися чергової у Нормандському форматі. Імовірно, це є спробою – за посередництва певних українських і російських олігархічних кіл – “купити” прихильність Кремля в обмін на його сумнівні політичні поступки. Але на суттєві кроки Росії назустріч українським ініціативам очікувати навряд чи варто, оскільки немає будь-яких ознак зміни Кремлем цілей приборкання України. За таких умов навіть “успішне” створення в ОРДЛО ВЕЗ супроводжуватиметься залишенням там безпекових і політичних ризиків для бізнесу будь-яких потенційних іноземних інвесторів крім російських. За таких умов вона перетвориться на “чорну діру” з контрабанди та відмивання брудних грошей, плацдарм для поширення сепаратизму на всю Україну.

Таким чином, усі ініціативи діючої влади спрямовані переважно на продовження переговорів у Нормандському форматі – який реально дотепер є лише способом утримання конфлікту в поточному стані (у кращому випадку – запобігання ескалації), а не його розв’язання, – діалогу з В.Путіним (що, схоже перетворилося для В.Зеленського на амбітну самоціль), а також підтримання рейтингів “Слуги Народу”, що постійно падають.

Брак результатів втілення згаданих вище ініціатив у політику врегулювання конфлікту свідчить про їх недостатню обґрунтованість і підготовленість,

²¹ 3 листопада 2014р. Президент П.Порошенко у зверненні до народу України заявив про намір запропонувати Верховній Раді прийняти закон про вільну економічну зону на Донбасі. “Міжнародний валютний фонд, який буде наповнюватися в тому числі і за участю іноземних партнерів, повною мірою забезпечить відновлення інфраструктури Донбасу за умови відновлення там української влади, миру, спокою і безпеки. З часом запропонує парламенту ухвалити закон про створення там вільної економічної зони із спеціальним режимом торговельних відносин з Євросоюзом та Росією”. Див.: Порошенко запропонує Раді ухвалити закон про створення СЕЗ на Донбасі. – Економічна правда, 3 листопада 2014р., <https://www.epravda.com.ua/news/2014/11/3/502691>. У 2016р. з подібною пропозицією виступив тодішній помічник В.Путіна В.Сурков. Див.: Герман В. Вільна зона. Сурков планував вплинути в Україну Автономну Республіку ВЕЗ “Донбас”. – Ділова столиця, 3 листопада 2016р., <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/sez-donbass-kak-surkov-planiroval-realizovat-etot-proekt-03112016163900>. У 2017р. Центром вивчення Росії та окупованих територій оприлюднені результати дослідження з обґрунтування доцільності створення в ОРДЛО демілітаризованих вільних економічних територій. Див.: Окупований Донбас: економіка, демографія, групи впливу. Стратегії для України. – Ділова столиця, 28 жовтня 2017р., <https://www.dsnews.ua/politics/zagalni-visnovki-stsenariyi-dlya-ukrayini-23102017220000>.

²² У “не зовсім репрезентативному та легітимному” опитуванні під час виборів 25 жовтня 2020р. ставилося питання “Чи підтримуєте ви створення вільної економічної зони на території Донецької і Луганської областей”, а не в ОРДЛО, що є спробою маніпуляції громадською думкою. Див.: Дорош С. “Слуга народу” показала результати опитування Зеленського: що далі. – BBC News Україна, 26 жовтня 2020р., <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54685272>.

²³ Савицкий А. “План действий по Донбассу” от Кравчука: в оценках преобладает скепсис. – Русская редакция Deutsche Welle, 10 ноября 2020г.

що може призвести до вкрай небажаних наслідків. Будь-який необґрунтований і непогоджений всередині країни компроміс з Кремлем, не прорахований технологічно в усіх деталях спосіб його реалізації може перетворитися на перетин “червоних ліній” і стати кроком до капітуляції.

Політика чинної влади дедалі більше відходить від засад – хоч і позбавленої моралі, але досить результативної – реал-політик, але перетворюється на віртуальну, позбавлену реального змісту “серіал-політик”.

Характерний для діючої влади брак комунікації з громадськістю може призвести до остаточного розчарування громадян у В.Зеленському і “Слугах Народу”, втрати довіри та підтримки влади з боку суспільства, до суттєвої соціально-політичної дестабілізації країни.

Реалії врегулювання конфлікту на Донбасі

Упродовж семи років війни напрацьовано багато оптимістичних і песимістичних, реалістичних і не дуже сценаріїв розвитку та розв’язання конфлікту. Аналізуючи їх позитивні та негативні аспекти, громадську думку, обставини, що супроводжували їх появу, мотиви сторін, можна дійти наступних висновків.

Перспективи розв’язання російсько-українського конфлікту на вигідних для України умовах виглядають досить примарними в найближчій перспективі. Окремі позитивні зрушення в переговорному процесі та на фронті наразі якісно не змінили ситуацію “глухого кута” в пошуку довгострокового політичного рішення на основі взаємоприйнятних компромісів для Сторін конфлікту.

Головною проблемою врегулювання конфлікту є неприйнятність вимог та безкомпромісна позиція Кремля. Водночас, слабким місцем української офіційної політики, позиції західних партнерів залишаються наївні очікування добровільного переходу РФ від агресивної, імперської політики до політики добросусідства та конструктивного партнерства, а відповідно й зміни позицій Кремля у конфлікті з Україною.

Не піддаючи сумніву необхідність підтримки каналів комунікації з Кремлем, слід пам’ятати, що мова дипломатії, умовляння та апеляція до проявів доброї волі сприймаються російським керівництвом як ознака слабкості супротивника. Більш зрозумілою та переконливою для Росії є мова конкретних заходів з примушення до миру.

Єдиним органом, уповноваженим міжнародною спільнотою на заходи примушення до миру, зокрема на санкціонування миротворчих місій, залишається Рада Безпеки ООН. Використання її майданчика для розв’язання російсько-українського конфлікту вбачається багатьма експертами нереалістичним через наявність у Росії права вето. Водночас, українські політичні діячі та експерти неодноразово пропонували скористатися Статтею 27

Статуту ООН, згідно з якою сторона-учасник конфлікту не бере участі в ухваленні рішень з питань його розв'язання²⁴. Це тривалий і складний шлях, де успіх залежить від здатності сформувати коаліцію країн, готових піти на кардинальні кроки у врегулюванні російсько-українського конфлікту. Проте, невідомо, як вони реагуватимуть, якщо Росія вдасться до шантажу своїм виходом з цього формату переговорів, наслідком чого може стати руйнування системи ООН²⁵. Хоча сучасна ООН дедалі більше перетворюється на безпорадну організацію, яка реально не дуже результативно впливає на розв'язання міждержавних конфліктів, інших глобальних проблем, але уявити такий варіант розвитку подій у найближчій перспективі дуже важко. Формування політики України в напрямі використання майданчика ООН для розв'язання конфлікту на Донбасі є дуже тонкою і чутливою матерією, стосовно якої навряд чи доцільно звертатися до громадської думки. Пріоритетом тут мають користуватися поради експертів, які знаються на питаннях безпеки, міжнародного права, знайомих з “кухнею” міждержавних відносин, особливо на майданчиках ООН.

За таких умов найбільш бажаним для України варіантом є розширення Нормандського формату за участі США та Великої Британії. У такому форматі можна сподіватися на формування дієвої стратегії розв'язання російсько-українського конфлікту: з напрацюванням обґрунтованих пропозицій стосовно миротворчої місії, зокрема, Тимчасової міжнародної адміністрації ЄС в ОРДЛО, санкційної політики до Росії, політики соціально-економічного відновлення Донбасу тощо. Такі пропозиції матимуть більше шансів на ухвалу Радою Безпеки ООН (згідно зі Статтею 27 Статуту ООН, без вето Росії, але за умов налагодження американо-китайських відносин).

Дуже сумнівно, що корисними для врегулювання конфлікту виявляться модні останнім часом різноманітні “платформи”, особливо парламентські. Немає жодного сумніву, що Росія подбає про залучення до них “прикормлених” парламентарів від певних, у т.ч. досить впливових країн, де вони представляють різні, зокрема проросійські політичні сили – для цього вона має досить ресурсів і спроможностей. Після цього такі “платформи” перетворюються на майданчики, у кращому випадку, для пустопорожніх дебатів і затягування часу, а в гіршому – для просування російських наративів і корисних Кремлю рішень.

²⁴ Див., наприклад: Щодо зовнішньополітичних заходів з примусення Росії до миру див. аналітичну доповідь Центру Разумкова “Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій”. – Національна безпека і оборона, 2014р., №5-6, с.32, https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD148-149_2014_ukr.pdf; Порошенко закликав ООН позбавити РФ права вето в Радбезі щодо українських питань. – ТСН, 20 лютого 2019р., <https://tsn.ua/ukrayina/poroshenko-zaklikav-onn-pozbaviti-rf-prava-veto-radbezi-schodo-ukrayinskih-pitan-1300713.html>.

²⁵ Прикладом може бути вилучення РСРСР з Ліги Націй у 1939р. за агресію проти Фінляндії, що, зокрема, призвело до стагнації і припинення існування самої Ліги. Див.: Исклучение СССР из Лиги Наций, <https://ru.wikipedia.org>.

Стратегія деокупації і реінтеграції ОРДЛО

Для формування реалістичної і дієвої стратегії (дорожньої карти) розв'язання російсько-українського конфлікту замало мислити лише категоріями (розведення військ, обмін полоненими, контроль над кордоном, вибори тощо). Кожна з цих категорій має конкретні, специфічні прояви у просторі та часі, у процесах формування та реалізації політики. Потрібне чітке уявлення технології цих процесів, де кожен наступний крок базується на результатах попереднього, врахуванні факторів часу, спроможностей і ресурсів сторін, їх тактичних і стратегічних переваг, слабких сторін і намірів.

Першим кроком деокупації є контрольовані припинення вогню та розведення військ з розгортанням між ними миротворців. Без виконання цих умов гарантувати унеможливлення наступної ескалації конфлікту не вдасться. Тим більше, коли Росія використовує напруженість на лінії зіткнення для контролю над процесом переговорів і шантажу України та ОБСЄ як посередника.

Наступними кроками мають бути, знову ж таки, контрольовані вивід іноземних військ та озброєнь з окупованих територій, демобілізація (розпуск) і роззброєння незаконних збройних формувань (НЗФ). З метою запобігання появі обвинувачень України в надмірно жорсткому поводженні з представниками НЗФ ці завдання доцільно покласти на миротворчу місію. За умов прогнозованого силового спротиву Росії і її маріонеток в ОРДЛО така місія до певного моменту (принаймні до повного виводу російських військ) повинна мати мандат примушення до миру) і вже потім – підтримання миру.

Поширення процесів демобілізації і демілітаризації на всю територію ОРДЛО супроводжуватимуться процесами повернення переміщених осіб, запровадженням перехідного правосуддя, відновленням майнових прав фізичних і юридичних осіб, розслідуваннями злочинів, покаранням воєнних злочинців і амністією інших учасників НЗФ, створенням соціально-економічних умов життєдіяльності на деокупованих територіях, відновленням суверенітету України над ними, включно з проведенням виборів органів місцевого самоврядування і поступової передачі їм повноважень. Але, з огляду на масштаб завдань, брак власних спроможностей і ресурсів (що заважає ефективному врядуванню навіть на підконтрольних територіях), передбачуваний активний спротив Росії, її агентурної мережі та “п'ятої колони”, Україні самотужки навряд чи вдасться ефективно впоратися з ними.

Саме тому пропонується запровадження місії Тимчасової міжнародної адміністрації в ОРДЛО у складі військового, поліцейського та цивільного компонентів. У її складі за участі міжнародних організацій і певних країн можуть створюватися комісії з проведення амністії і відновлення справедливості, підготовки виборів (проведення виборів є прерогативою самої України), групи з відновлення спроможностей громад, команди з підготовки місцевих фахівців правоохоронних органів тощо.

На додаток до місії доцільно було б також запровадити міжнародний фонд підтримки процесів розв'язання російсько-українського конфлікту, через який можна було ефективно вирішувати завдання ресурсної підтримки місії, а також, зокрема, формування інвестиційних проектів економічного відродження Донбасу (замість створення горезвісних ВЕЗ). Керівництво цієї місії і фондом доцільно було б доручити ЄС, що відповідало б обраній ним концепції посилення самоідентифікації у сфері безпеки і оборони²⁶, а також було б підтримано більшістю громадян України.

Водночас, термін чинності мандата такої місії не дорівнює тривалості процесу реінтеграції деокупованих територій – місія покликана, скоріше, покласти початок цьому процесу і задати його напрям.

З огляду на глибину проникнення Росії в ОРДЛО (фінансові та економічні відносини, паспортизація, зомбування пропагандою, насадження атмосфери страху), завдані війною обсяги матеріальної шкоди, розміри психологічних травм, масштаби і складність завдань, що доведеться вирішувати, тривалість реінтеграції та економічного відновлення ОРДЛО забере від 20 до 25 років²⁷ – з прицілом не на відновлення колишньої “шахтарської слави” регіону, а на побудову там економіки шостого технологічного укладу.

Врахування громадської думки

Успіх цього тривалого процесу багато в чому залежатиме від підтримки його народом України, для чого влада має постійно демонструвати позитивні проміжні результати та налагодити процес двосторонньої комунікації із суспільством. Влада має чітко усвідомити обов'язковість обговорення принципово важливих стратегічних і тактичних питань з експертним середовищем і громадськістю, без підтримки яких більшість ініціатив перетворюються на нікчемні і призводять до марнування часу, сил і ресурсів. Нехтування громадською та експертною думкою, брак комунікації закамують під турботу про збереження державних таємниць – коли ці таємниці стають відомими російським візаві раніше за конкретних українських виконавців політичних рішень, – свідчить про надміру самовпевненість команди діючого Президента (не підтверджену її професійністю) та бажання уникнути критики.

²⁶ Коваль Н. Безпековий потенціал PESCO та нові можливості для України. – Портал зовнішньої політики, <http://fpp.com.ua/ezpekoviyy-potentsial-pesco-ta-novi-mozhlyvosti-dlya-ukrayiny>; European Defense Action Plan: Toward a European Defence Fund. – European Commission, Press release, 30 November 2016, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_4088; Csernaton R. EU Security and Defense Challenges: Toward a European Defense Winter? – Carnegie Europe, 11 June 2020, <https://carnegieeurope.eu/#the-nagorny-karabakh-conflict-marks-the-return-of-great-power-politics>.

²⁷ Безпечна реінтеграція ОРДЛО в Україну займе не менше 25 років – Резніков. – Українська правда, 10 листопада 2020р., <https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/10/7273060>

© Центр Разумкова, 2020
Адреса Центру Разумкова:
Київ, 01015, вул. Лаврська, 16, 2-й поверх
e-mail: info@razumkov.org.ua
веб-сторінка: www.razumkov.org.ua

© Видавництво «Заповіт», 2020
e-mail: zapovit@gmail.com